

LOKALE ONTWIKKELINGSSTRATEGIE

KEMPENLAND-WEST

LEADER
2023-2027

Inhoudsopgave

DEEL I BESCHRIJVING VAN DE LOKALE ONTWIKKELINGSSTRATEGIE	1
1. Totstandkoming van de lokale ontwikkelstrategie	1
2. Het gebied	3
2.1 Gebiedsbegrenzing.....	3
2.2 Gebiedsbeschrijving.....	3
2.3 Gebiedsanalyse	12
3. Visie, strategie en doelstellingen	14
3.1 Visie	14
3.2 Strategie.....	13
3.3 Doelstellingen en acties	13
3.4 Relatie LOS met vigerend beleid	16
3.5 Resultaatindicator(en)	16
4. Activiteitenplan	17
4.1 Uitvoering van projecten.....	17
4.2 Samenwerking.....	20
4.3 Aanjaagacties in het gebied.....	21
4.4 Deskundigheidsbevordering	22
4.5 Communicatieplan	22
4.6 Administratie.....	23
5. Organisatie LAG	24
5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG	24
5.2 Profiel en samenstelling van de LAG.....	25
5.3 Organisatie van de uitvoering.....	26
6. Financiën	27
6.1 Begroting.....	27
6.2 Dekkingsplan	28
DEEL II Reglement	
7.1 Werkwijze en verantwoording LAG	1
7.2 Werkwijze van opstellen en plafond bepalen	1
7.3 Selectiecriteria en selectieprocedure.....	1
7.4 Monitoring, evaluatie en effectmeting.....	4
BIJLAGE I Deelnemende kernen in de LOS	
BIJLAGE II Samenstelling LAG Kempenland-West.....	
BIJLAGE III Deelnemers Collectievenoverleg.....	
BIJLAGE IV Voorbeeldprojecten.....	
BIJLAGE V Voorbeeld beoordelingsformulier	

DEEL I BESCHRIJVING VAN DE LOKALE ONTWIKKELINGSSTRATEGIE

1. Totstandkoming van de lokale ontwikkelstrategie

Het initiatief om te komen tot een lokale ontwikkelingsstrategie is genomen door het burgerinitiatief Tussenheid Hilvarenbeek. Tussenheid heeft als doel de ontwikkeling van bewonersinitiatieven te ondersteunen door deze te verbinden aan lokaal aanwezige kennis en ervaring. Inmiddels is het initiatief al ca. 10 jaar actief als “onderkoepelende” voorziening. Het stimuleert en faciliteert afstemming, uitwisseling en onderlinge ondersteuning tussen coöperaties, en collectieve initiatieven en bevordert de interactie tussen lokale initiatieven, gemeentelijke overheid en andere lokale partners.

Die onderkoepeling leidt ertoe dat er een sterk netwerk in de gemeenschap is ontstaan, waarin alle partners op de hoogte zijn van elkaars activiteiten en de vraagstukken waar een oplossing voor moet worden gezocht. Dit netwerk en het collectievenoverleg dat daarin plaatsvindt staan aan de basis van onze ontwikkelingsstrategie.

Het initiatief is snel omarmd door een samenwerkingsverband van publieke partners (6 gemeenten in de regio en Waterschap De Dommel) en Landcoöperatie De Kleine Beerze en Ondersteuningsnetwerk PNB. Deze publieke partners hebben, naast de provinciale bijdrage, de middelen beschikbaar gesteld om de voorbereidende werkzaamheden uit te kunnen voeren.

Nadat de Provincie Kempenland-West heeft aangewezen als gebied waar een Lokale Ontwikkelings Strategie (LOS) voor ontwikkeld kan worden heeft het samenwerkingsverband begin januari 2023 aan het burgerinitiatief Tussenheid Hilvarenbeek verzocht om het voortouw bij de ontwikkeling te nemen. Tussenheid heeft een projectgroep ingericht die de ontwikkeling ter hand heeft genomen.

Het ontwikkelingstraject is gestart met de inrichting van een initiatiefgroep/klankbordgroep van 18 deelnemers, die hun wortels hebben in een breed scala van lokale en regionale burgerinitiatieven in het gebied.

Kempenland-West is een nieuw LEADER gebied, waar nog geen onderliggende samenwerkingsstructuur is die door alle lokale gemeenschappen als zodanig wordt herkend en van waaruit activiteiten gericht op de betrokkenheid van alle inwoners kunnen worden georganiseerd. Het organiserend vermogen ligt met name op het niveau van de lokale gemeenschappen en vooral ook bij de thematische netwerken in het gebied. Bij de uitvoering van de LOS en het Gebieds Gericht Beleid is de ontwikkeling van het regionale organiserend vermogen uitdrukkelijk een van de doelstellingen. In de mogelijkheden om op grote schaal de inwoners te betrekken bij de LOS ontwikkeling kampte het gebied met een achterstand.

Het (nog) ontbreken van een centraal aanhakingspunt is ondervangen door de samenstelling van de initiatiefgroep van betrokken bewoners uit de bestaande fijnmazige netwerken. Daarmee wordt enerzijds een goede afspiegeling van de bewonerssamenstelling (m/v) gerealiseerd en anderzijds bereikt dat de groep het noodzakelijke inzicht heeft in de vraagstukken waar het gebied mee worstelt. De nadruk lag en ligt op het gebruikmaken van de kennis en netwerken van betrokken burgers, die hun sporen verdiend hebben en een breed netwerk hebben op verschillende terreinen van de transitie van het landelijk gebied. Een breed scala van agrarische sector tot armoedebestrijding en van milieu tot zorg. Vanuit de publieke sector zijn in de initiatiefgroep enkel twee bestuurlijke vertegenwoordigers van de gemeenten in het gebied, de gebiedsmanager GGA en een vertegenwoordiger van Waterschap De Dommel opgenomen. Daarmee en via de relatie naar de kerngroep GGA is de verbinding verzekerd naar alle relevante maatschappelijke organisaties.

- ✓ *In de voorbereiding van de LOS is deskresearch uitgevoerd en hebben interviews plaatsgevonden met deskundigen en betrokkenen en is met regelmaat teruggekoppeld met leden van de initiatiefgroep.*
- ✓ *In de bijeenkomst van 28 februari heeft de initiatiefgroep de contouren voor de LOS en de visie vastgesteld.*
- ✓ *In de bijeenkomst van 22 maart zijn de SWOT-analyse en de daaruit voortvloeiende doelstellingen en themalijnen besproken.*
- ✓ *In de bijeenkomst van 28 juni was de discussie gericht op de uitvoeringsmodaliteiten.*
- ✓ *Tussen de bijeenkomsten van de initiatiefgroep zijn de ontwikkelingen door de 18 leden van de initiatiefgroep teruggekoppeld met hun achterban.*

Zodra er zicht komt op de mogelijkheid om het programma te realiseren en dat perspectief ook daadwerkelijk geboden kan worden aan de inwoners zal de LAG, nog vóór de openstelling, in het najaar de mogelijkheden van het LEADER programma onder de aandacht van de inwoners brengen. Daarvoor plannen wij een campagne op sociale media en in huis-aan-huis bladen en een aantal lokale informatiebijeenkomsten.

Het gebied heeft verschillende deelgebieden en gemeenschappen, die elk hun eigen maatschappelijke structuur kennen. De verbinding met de bewoners vindt dan ook op verschillende manieren plaats.

Figuur 1: Bijeenkomst Collectievenoverleg

Voor Hilvarenbeek en omgeving wordt de achterban bijvoorbeeld gevormd door het Collectievenoverleg, waarin een groot aantal lokale initiatieven samenwerkt en elkaar versterkt bij de ontwikkeling van het gebied. In de bijeenkomsten van het collectievenoverleg is de mogelijke ontwikkeling van een LEADER programma al langer een van de hoofdonderwerpen.

In het collectievenoverleg van 22 mei 2022 namen 31 actieve burgers (vertegenwoordigers van meer dan 15 coöperaties en collectieve initiatieven) deel aan de voorbereidende besprekingen voor een mogelijk LEADER programma voor het gebied.

Op 13 februari van dit jaar werden door het collectievenoverleg (met deelname van 26 actieve burgers) de contouren voor de LOS aangereikt. In Bijlage III is de deelnemerslijst van de bijeenkomsten opgenomen.

In het gebied van de Beerzen is het contact met de burgers weer anders verlopen. Daar hebben de leden van Landcoöperatie Dal van de Kleine Beerze de ontwikkeling van de LOS besproken in bijeenkomsten van tal van verenigingen en burgerinitiatieven. Van de Natuurboeren, het collectief Agrarische Natuurverenigingen, de Dorpstuin Vessem, De Levende Beerze/KB5 tot de Dorpsraad Oostelbeers.

Voor het gebied heeft op 15 juni in de kerk van Oostelbeers een algemene informatieavond plaatsgevonden, waarin de mogelijkheden van het LEADER programma zijn toegelicht. Aan de bijeenkomst werd door ruim 30 geïnteresseerden deelgenomen.

Figuur 2: Informatieavond Landcoöperatie Dal van de Kleine Beerze

Naast de initiatiefgroep en de diverse bijeenkomsten van actieve burgers is het van belang dat de LOS in de ontwikkelingsfase op 12 januari en op 20 juni is besproken met de breed samengestelde kerngroep GGA en is in individuele gesprekken input opgenomen van individuele leden van de kerngroep GGA, omdat in onze visie de afstemming van GGA, Provinciaal Ondersteuningsnetwerk Transitie Buitengebied en LOS cruciaal is voor het benutten van de kansen in het gebied. In de kerngroep GGA werken provincie, gemeenten, waterschap, terreinbeherende organisaties zoals Staatsbosbeheer, Brabants landschap, Natuurmonumenten, particuliere grondeigenaren, agrarische sector en andere belanghebbenden samen aan planvorming voor de ontwikkeling van het gebied.

Vanaf het begin is ervoor gekozen om, met uitzondering van enkele publieke partners die in de initiatiefgroep deelnemen, niet vertegenwoordigers van organisaties en belangengroepen, maar individuele burgers met binding aan en netwerken rond de diverse thema's van de LOS, te betrekken bij de samenstelling van de Lokale Ontwikkel Strategie. Deze keuze is erop gericht dat de deelnemende bewoners in de initiatiefgroep, en later op dezelfde wijze in de Lokale Actie Groep, enerzijds zonder last of ruggespraak hun kennis en ervaring kunnen delen en bijdragen aan een gedragen ontwikkelingsstrategie en anderzijds via hun netwerken inzicht hebben in het draagvlak voor de uitvoering van de strategie.

Via de bestuurlijke netwerken en de Kerngroep GGA vindt in ruim voldoende mate afstemming met de overige gebiedspartijen plaats.

De leden van de initiatiefgroep hebben zich bereid verklaard om hun betrokkenheid te continueren en als Lokale Actie Groep verantwoordelijkheid te dragen voor de uitvoering van de LOS en de LOS formeel in te dienen.

Op verzoek van de leden van de LAG heeft de gemeente Bladel, bij monde van wethouder Fons d'Haens, zich bereid verklaard om als penvoerder voor de LAG op te treden.

In haar vergadering van 28 juni heeft de LAG de Lokale OntwikkelingsStrategie vastgesteld en is een redactiegroep samengesteld voor het in te dienen plan.

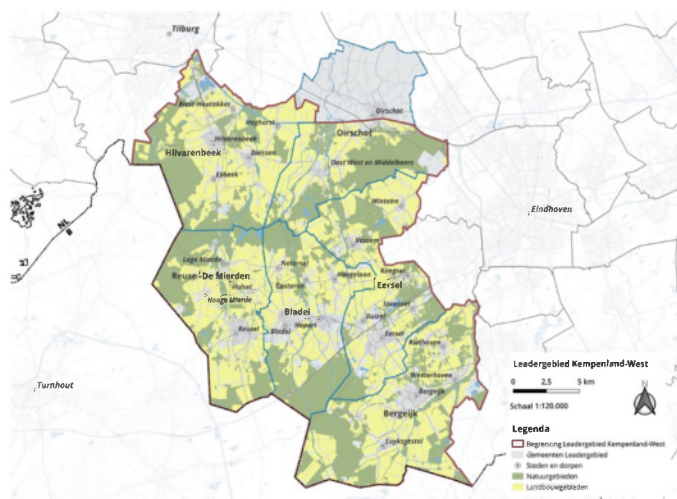
In Bijlage II is de samenstelling van de LAG opgenomen.

2. Het gebied

2.1 Gebiedsbegrenzing

De LOS heeft betrekking op het gebied Kempenland-West, een plattelandsgebied met ca. 90.000 inwoners, gelegen in het zuiden van Brabant, aan de Belgische grens, aan de noordwest kant grenzend aan Tilburg en aan de oostkant grenzend aan Eindhoven.

Tot het gebied behoren de gemeenten:

- Eersel (20.000 inwoners),
- Bergelijk (19.000 inwoners),
- Bladel (21.000 inwoners),
- Reusel-De Mierden (13.000 inwoners),
- Hilvarenbeek (16.000 inwoners)
- een deel van de gemeente Oirschot (19.000 inwoners).

Gezamenlijk beslaan de 6 gemeenten een oppervlakte van ca. 538 km².

Het betreft een typisch plattelandsgebied waarin de inwoners verspreid wonen over een groot aantal relatief kleine woonkernen (zie Bijlage I).

2.2 Gebiedsbeschrijving

Geografische kenmerken

Het LEADER-gebied komt nagenoeg overeen met het GGA-gebied Kempenland-West.

In het gebied liggen diverse kwetsbare landgoederen en natuurgebieden, die mede het karakter van het landschap bepalen en tegelijkertijd van groot belang zijn voor de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van het gebied. Het heide- en vennengebied van Kempenland behoort tot Natura 2000 en bestaat uit enkele enigszins verspreid liggende delen. Het behoud van de kwetsbare gebieden vormt een belangrijke uitdaging voor de gemeenschap. Door de diepe ligging van de beken en sloten, de winning van grondwater en de aanleg van naaldbossen (sterke verdamping) hebben de natte heide en vennen in het gehele gebied te maken met verzuring en verdroging.

Van de Stevensbergen in Luyksgestel (het hoogste punt van Brabant met +42m NAP) naar de slechts 23 km noordelijker Landschotse

Heide (op ongeveer +22m NAP) is een verval van bijna 1m per km waarmee het water het gebied uit stroomt. Er is in het hele gebied dan ook sprake van verdroging.

Het watersysteem is kwetsbaar geworden in het huidige klimaat. Er valt op jaarbasis genoeg regen, maar naar verwachting zal de neerslag wel steeds grilliger komen en met meer extremen. Steeds vaker lange perioden dat er geen of nauwelijks regen valt. Met droogte en daarom meer noodzaak tot grondwateronttrekking. En als het dan regent, dan komt het ook met bakken uit de lucht met als gevolg op vele plekken grootschalig wateroverlast. Die extremen en grilligheid van het weer kennen we al van de grootschalige wateroverlast in juni 2016 en de extreme droogtes in de zomers van 2018 en 2019. Voor het gebied is dan ook het grondwaterconvenant van belang dat de Provincie met haar partners heeft afgesloten met als doel: het herstellen en bewaken van de grondwaterbalans in Brabant.

Verbinding stedelijk gebied

De aanwezigheid van de nabijgelegen grote steden Eindhoven en Tilburg, heeft een belangrijke invloed op de regio, zowel op economisch, ruimtelijk als maatschappelijk terrein. Tussen steden en landelijke kernen is sprake van intensieve interactie. Dat heeft ertoe geleid dat de gemeenten in het gebied deel uitmaken van de regionale samenwerkingsverbanden met en rond de steden: Brainportregio Eindhoven met MRE (Metropool Regio Eindhoven) als triple-helix koepelorganisatie en de regio Midden-Brabant met Hart van Brabant als publieke koepelorganisatie. In de regionale ontwikkelingsplannen van de samenwerkingsverbanden spelen de plattelandsgebieden een even belangrijke rol als de stedelijke gebieden. Zij zijn complementair. De verbinding met de Metropool Regio Eindhoven leidt ertoe dat de sociaal-economische structuur van de regio afwijkt van de gebruikelijke plattelandseconomie.

Naast de agrarische sector wordt het gebied gekenmerkt door de aanwezigheid van veel industriële en kennisintensieve bedrijvigheid. Met de grote steden aan de rand van het gebied beschikt Kempenland-West over toegang tot hoogwaardige kennisinstellingen en het grootstedelijke sociaal-maatschappelijke en culturele aanbod. En een breed palet aan succesvolle kapitaalkrachtige kennisintensieve ondernemingen, die vanuit maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) bereid zijn te investeren (geld, organisatievermogen en know how) in de streek.

De Kempen vormt een grensoverschrijdend samenhangend gebied. Het is vanzelfsprekend dat Kempenland-West een sterke relatie heeft met de Belgische Kempen. Maar ook met de steden in het gebied Turnhout en Antwerpen (Provinciehoofdstad van de Belgische Kempen) vindt geregeld overleg plaats.

Samenleving

In het gebied wonen ca. 90.000 mensen verspreid over ruim 30 kernen, kerkdorpen en buurtschappen. In de vijf grotere kernen (naast de kern van Oirschot die buiten het plangebied valt) zijn alle noodzakelijke voorzieningen op het terrein van winkelaanbod, zorg, onderwijs, maatschappelijk werk, cultuur, etc. te vinden. Daar zijn ook de inwoners van de 25 kerkdorpen en buurtschappen grotendeels op aangewezen.

De beschikbaarheid van lokaal vervoer is van groot belang voor de leefbaarheid van de gemeenschap.

Tegelijkertijd zien we in de kleine gemeenschappen een sterk sociaal verband van mensen die zich realiseren dat zij voor de leefbaarheid van hun gemeenschap op elkaar zijn aangewezen. Het gebied telt dan ook een groot aantal collectieve initiatieven op diverse terreinen als huisvesting, (buurt)zorg, maatschappelijke ontmoetingen sterk verenigingsleven op het vlak van sport en cultuur. Maar ook op het gebied van ondernemerschap, belevings-economie, (circulaire) landbouw, maakindustrie, klimaat, duurzame energie, regio-branding, natuurontwikkeling, armoede, etc.

Die sociale verbondenheid staat onder druk door de migratie naar de economisch succesvolle regio. Naast groei van de bevolking met de daaruit voortvloeiende vraagstukken bijvoorbeeld op het terrein van huisvesting, draagt de migratie ook bij aan toenemende verschillen in brede welvaart.

Het versterken van die sociale verbondenheid is cruciaal voor de ontwikkelingskracht van de gemeenschap waarop ons LEADER programma is gericht. Onder invloed van de ontwikkeling van de high-tech industrie en de aantrekkelijke woonomgeving blijft het inwoneraantal licht stijgen door migratie naar het gebied. Dat verhoogt de druk op de woningmarkt. De bevolking van het gebied telt iets meer middelbaar opgeleiden (46% t.o.v. het Brabants gemiddelde van 42%) en iets minder hoogopgeleiden (27% t.o.v. het Brabants gemiddelde van 31%).

De bevolking vergrijst in een hoger tempo dan gemiddeld in Nederland. De grijze druk bedraagt in 2020 38% t.o.v. 33% landelijk. In veel van de kernen zien wij mede daardoor initiatieven voor collectieve woonprojecten, waarmee ouderen een aantrekkelijk alternatief kan worden geboden en woningen vrijkomen voor jongeren. In de economie van het gebied speelt, naast de aan de hightech gerelateerde bedrijvigheid, de agrarische sector nog steeds een belangrijke rol met ca. 1.500 bedrijven (ca. 10% van het totaal aantal bedrijven). De belangrijke Natura 2000 gebieden in het gebied dwingen tot bijzondere aandacht voor de toekomstmogelijkheden van deze bedrijven. Mede om die reden verbinden wij de Lokale Ontwikkelings Strategie aan de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) en het Provinciaal Ondersteuningsnetwerk Transitie Buitengebied.

2.3 Gebiedsanalyse

Sterkte / zwakte analyse

Sterk

Kempenland-West is een aantrekkelijk landelijk gebied, met een groot aantal relatief kleine woonkernen. De zandstreek tussen Eindhoven, Tilburg en de Belgische grens is een bij natuurliefhebbers geliefde regio met eindeloos veel natuur met talrijke fiets- en wandelpaden afgewisseld door authentieke en idyllische dorpen. De toeristische aantrekkelijkheid wordt nog verhoogd doordat het gebied bekend staat om zijn "Brabantse" gastvrijheid.

De regio scoort ten aanzien van sociaal-culturele en ecologische kwaliteit aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde.

De maatschappelijke en economische kracht van het gebied wordt versterkt door de steden Tilburg en Eindhoven, die direct aan het gebied grenzen. Met de steden kent het gebied een sterke verwevenheid ten aanzien van economische bedrijvigheid, recreatief verblijf, maatschappelijke en culturele voorzieningen, etc. Die verwevenheid geldt vanzelfsprekend ook voor de zuid-wester burenen, de Antwerpse Kempen, al was het maar omdat de Kempen een grensoverschrijdende landschappelijke eenheid vormt, waar de Brabantse Kempen deel van uitmaakt.

De Kempenaars hebben het sterke identiteitsgevoel en de ondernemende mentaliteit, die van oudsher hoort bij de bewoners van de zandstreek. In verschillende gemeenschappen heeft dat geleid tot een sterk ontwikkeld netwerk van burgerinitiatieven en coöperaties, die een voorbeeldwerking kan hebben voor andere gemeenschappen in en buiten het gebied en waarvoor tot in de EU interesse is getoond. De Europese Smart Village ontwikkeling is gebaseerd op hetzelfde inzicht dat de ontwikkeling van een gemeenschap afhankelijk is van de mate waarin het zijn eigen innovatieve kracht weet te activeren. Hilvarenbeek maakt deel uit van het Europese netwerk van Smart Villages.¹

Met de steden vindt samenwerking plaats in het kader van regionale samenwerkingsverbanden Hart van Brabant rond Tilburg en Metropoolregio Eindhoven rond Eindhoven. In deze samenwerkingsverbanden worden afspraken gemaakt over de gemeenschappelijk sociaal-ruimtelijke, sociaal-economische en sociaal-maatschappelijke uitdagingen. Zij vormen de spiegel voor onze LEADER strategie.

Sterktes
<ul style="list-style-type: none">▪ Zeer aantrekkelijk buitengebied rijk voorzien van landgoederen en natuurgebieden▪ Ecologisch waardevol gebied met veel natuurgebieden en natuurparels▪ Samenwerking publieke partners op het terrein van gebiedsontwikkeling in Gebieds Gerichte Aanpak▪ Uitstekende belevings- en toeristisch-recreatieve voorzieningen, zowel in de dorpen als in de omgeving▪ Goede samenwerking met omliggende gemeenten in de regio's Hart van Brabant en Metropoolregio Eindhoven op ruimtelijk, economisch en maatschappelijk gebied.▪ Hoog kennisniveau beschikbaar (instituten, onderwijs/onderzoek, toonaangevende kennisintensieve bedrijven).▪ Aanwezigheid van kapitaalcrachtige kennisintensieve ondernemingen met investeringsbereidheid.▪ Krachtige identiteit: een coöperatieve ondernemende houding▪ Sterke samenhang, sterk wij-gevoel▪ Goed organiserend vermogen met sterk netwerk van coöperaties en burgerinitiatieven▪ Interesse van Provincie Noord-Brabant, Min. LNV en EU voor de experimentele ondersteuningsaanpak van bottom-up collectieve initiatieven zoals in Hilvarenbeek.

Zwak

Zoals veel landelijke gebieden wordt Kempenland-West geconfronteerd met een sterke terugloop van agrarische bedrijven. Het gebied telt een groot aantal intensieve veehouderijen, met name varkensbedrijven, die gekenmerkt worden door grote stallen op een relatief kleine oppervlakte.

De leegstand die ontstaat bij de terugloop van deze bedrijvigheid vormt een bedreiging voor de kwaliteit van het gebied en brengt risico's met zich mee ten aanzien van verkrotting en criminaliteit.

¹ Smart Villages are communities in rural areas that use innovative solutions to improve their resilience, building on local strengths and opportunities. Zie: https://ec.europa.eu/enrd/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages/smart-villages-portal_en.html

De rijkdom aan waardevolle en kwetsbare natuur- en beeklandschappen in de Kempen heeft sterk te lijden onder met name verdroging en stikstofneerslag. De inrichting van klimaatrobuste beekdalen en transitie van de landbouw is dringend noodzakelijk. Niet alleen vanuit ecologisch oogpunt, maar ook om de leefbaarheid van het gebied en de instandhouding van economische trekkers als toerisme & recreatie en landbouw in stand te houden. Natuur staat niet op zichzelf. Herstel en robuust maken ervan daarom ook niet. Zeker niet in een divers gebied als de Kempen waar natuur, recreatie, dorpen, wegen en bedrijvigheid elkaar in het landschap afwisselen en sterk verweven zijn.

Zwaktes
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zandgrond is droogtegevoelig, schraal en erosiegevoelig, ▪ Verdroging van het gebied en kwetsbaarheid van de ecologische kwaliteit ▪ Uitdagingen voor wat betreft diverse klimaat-thema's (energie, bodemkwaliteit) ▪ Veel van oudsher arme boeren, met veel geleend vermogen, in niet volhoudbare veehouderijsystemen. ▪ Sterke terugloop aantal agrarische bedrijven en dreigende leegstand ▪ Te weinig woningen (voor jongeren) ▪ Vergrijzing van de bevolking ▪ Maatschappelijke ongelijkheid, tot uitdrukking komend in inkomensverschillen en uitdagingen op het terrein van sociale cohesie.

Kans

Na jaren van een sterke focus op technologische ontwikkeling erkennen de stedelijke centra het belang van de samenhang met de kwaliteit van het landelijk gebied. De Metropoolregio Eindhoven formuleert het in zijn nota "Regionaal Streefbeeld van ons Landelijk Gebied" expliciet: "De verbinding tussen landelijk en stedelijk gebied komt tot uiting doordat beide zich evenredig inzetten voor de gemeenschappelijke opgave in kader van klimaatadaptatie en energietransitie ...", "bijvoorbeeld door versterking van de beekdalen, aaneengesloten natuurgebieden tot in de stad, het verbinden van groenstructuren, het versterken van recreatieve netwerken, en nieuwe bedrijvigheid aan te moedigen."

Ook in Stedelijke Regio Breda-Tilburg, waarin Hilvarenbeek participeert wordt het belang van het landelijk gebied/de dorpen benoemd. In de concept ontwikkelstrategie staat bijvoorbeeld: "De opgave in de SRBT bestaat eruit om gelijktijdig te werken aan de leefbaarheid van dorpen en kleine kernen én aan het realiseren van hoogstedelijkheid."

In de afgelopen jaren is de bestuurlijke samenwerking zowel met de naastgelegen steden als in het kader van de Gebieds Gerichte Aanpak (GGA) versterkt. De GGA-visie beschrijft de aanpak van belangrijkste uitdagingen op het terrein van de fysiek ruimtelijke ontwikkeling van het gebied. Het LEADER programma sluit daarop aan met het stimuleren en faciliteren van bottom-up initiatieven van betrokken inwoners.

Kansen
<ul style="list-style-type: none"> ▪ De stedelijke regio's maken de kwaliteit van het landelijk gebied expliciet onderwerp van beleid. ▪ Transitieontwikkelingen platteland, mede door Gebiedsgerichte Aanpak en Brabants Programma Landelijk Gebied, bieden nieuwe mogelijkheden en energie op het terrein van circulaire landbouw en natuurontwikkeling. ▪ Met de transitie ontstaan tal ontwikkelingskansen voor de toerisme en recreatie (belevingseconomie). ▪ Herstel van de grondwaterbalans en meer water vasthouden op de hoge koppen leidt ertoe dat de flanken bij uitstek geschikt zijn voor bijvoorbeeld landbouw. ▪ Met het terugdringen van de intensieve veehouderij ontstaan mogelijkheden voor herinruiling van vrijkomende agrarische gebouwen ▪ Toename aantal gepensioneerden met veel vrije tijd en een relatief hoog bestedingsniveau ▪ Opkomende burgerparticipatie ▪ Mogelijkheden voor grensoverschrijdende samenwerking met België: op uitvoeringsniveau bestaan al goede contacten met Belgische partners in de Kempen

Bedreiging

Het klimaat verandert. De regio krijgt meer te maken met periodes van ernstige droogte of hevige neerslag. Het wordt ook heter, vooral in de kernen. Ons watersysteem en de ruimtelijke inrichting zijn hier nog niet voldoende op ingesteld.

De regio wil in 2050 klimaatneutraal zijn. Echter, zonder samenhang tussen de maatregelen lopen we het risico op gemiste kansen, verrommeling van het landschap en weerstand bij burgers en bedrijven.

De ervaring leert, ook in onze regio, dat regelgeving veelal achterloopt bij de ruimtelijke, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Om onze uitdagingen het hoofd te kunnen bieden is voldoende ruimte in de landelijke, regionale en lokale regelgeving een vereiste. Kempenland-West streeft ernaar om via experimentele voorbeeldprojecten bij te dragen aan de ontwikkeling van effectieve omgevingsgerichte regelgeving.

Toenemende verschillen in brede welvaart en verlies aan vertrouwen in de overheid tast het draagvlak voor de noodzakelijke transitie van het landelijk gebied en de gezamenlijke gebiedsgerichte aanpak aan. Versterking van de betrokkenheid van inwoners bij de aanpak van hun eigen leefomgeving is meer dan ooit urgent.

Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zandgrond heeft weinig bufferend vermogen, gevaar van uitspoeling van verontreiniging door overbemesting van fosfaat en nitraat naar grondwater/drinkwater. ▪ Niet alleen verdroging maar ook toenemende dreiging van wateroverlast als gevolg van de toenemende weersextremen. ▪ Terugloop biodiversiteit en kwaliteit van de bodem ▪ Opgelegde regelgeving t.a.v. transitiemogelijkheden platteland, zoals beperkende regelgeving t.a.v. herinvulling van vrijkomende locaties, ... ▪ Toenemende Individualisering ▪ Afnemende voorzieningen mobiliteit ▪ Vet is van de botten in gemeentelijke financiën, er moet bezuinigd worden ▪ Wantrouwen in de overheid en polarisatie op politieke thema's rondom landelijk gebied

Voorop staat dat het gebied zijn aantrekkelijkheid behoudt en vergroot voor wonen, werken en recreëren. Die primaire behoefte wordt nog eens versterkt door de uitzonderlijke ligging tussen steden met hoogtechnologische ontwikkelingen. Die brengt specifieke uitdagingen met zich mee op het terrein van de vraag naar arbeidskrachten, woningen en brede welvaart.

Ook spelen er maatschappelijke uitdagingen in de dorpen (jeugdbeleid, volkshuisvesting, inclusie) die in toenemende mate op het bordje van de lokale overheid komen te liggen. De in het NSP opgenomen primaire behoeften N.23 en N.24 staan centraal in onze aanpak.

Uit de analyse blijkt dat het landelijk gebied Kempenland-West een grote dynamiek kent. Verdroging en overmatige depositie van stikstof bedreigen de biodiversiteit in natuurgebieden en in het agrarisch gebied. Versterkte natuurlijke weerbaarheid (N.16) en Klimaatadaptatie (N.13) zijn voor het gebied belangrijke behoeften.

Agrarische ondernemers zijn op zoek naar een toekomstperspectief dat bijdraagt aan de kwaliteit van het landelijk gebied. Tegelijkertijd is er een claim op groene ruimte voor woningbouw, bedrijventerreinen, beleavingssector, infrastructuur en energietransitie. Last but not least hebben we in de Kempen onze Natura 2000 gebieden liggen die doelstellingen met zich meebrengen, overeenkomstig de NSP doelen N.18 (meer en herstel van biodiversiteit) en N.19 (behoud en herstel van (cultuur)landschappen die een grote impact op het landelijk gebied teweeg zullen brengen).

Om de complexe doelen te bereiken is samenwerking noodzakelijk met de belangrijke stakeholders in het gebied. Die zijn in belangrijke mate vertegenwoordigd in de GGA Kempenland-West. Met name op de doelstellingen N.16 en N.13 heeft de GGA een uitvoeringsprogramma in voorbereiding, waarop het LEADER programma aansluit. Ons programma is voorbereid en wordt uitgevoerd in intensieve samenwerking met de GGA, waarbij het verbinden van de uitvoeringsorganisaties het streven is.

3. Visie, strategie en doelstellingen

3.1 Visie

Waar de verdroging en stikstofdepositie in programma's als GGA en BPLG met voorrang worden opgepakt, is het van belang om tegelijkertijd voldoende aandacht te geven aan de economische en maatschappelijke opgaven in het gebied: de instandhouding en versterking van de aantrekkelijkheid van het gebied voor wonen, werken en recreëren en instandhouding en versterking van de brede welvaart.

Het welzijn van onze inwoners wordt in hoge mate bepaald door de regionale omstandigheden waarin zij leven, zoals de manier waarop mensen met elkaar omgaan en de buurt waarin zij wonen.

Met onze LOS willen wij dit welbevinden stutten en versterken. Hierbij willen we dat alle mensen het fijn vinden om hier te zijn en te komen, dat iedereen mee kan doen en zich kan ontplooiën. In onze visie is het enig mogelijke succesvolle

antwoord op deze trends een transitie van het landelijk gebied gebaseerd op een integrale benadering van de economische, ruimtelijke en maatschappelijke aspecten van het gemeenschapsleven, die door deze trends worden beïnvloed.

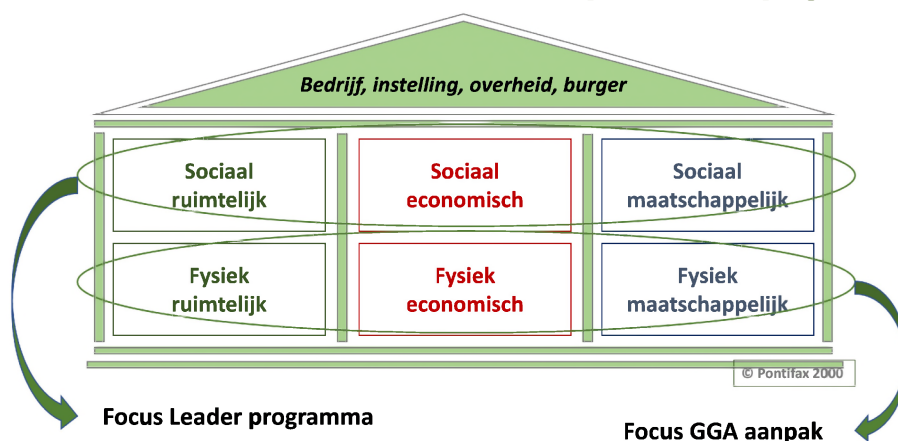
Die visie wordt weergegeven door het Verduurzamingsmodel², dat de ontwikkeling van bottom-up initiatieven van bewoners plaatst in ondersteunende (fysieke en sociale) ruimtelijke, economische en maatschappelijke omgevingen. Aan elk van deze 6 domeinen wordt aandacht geschonken vanuit een integrale benadering. Met die inbedding wordt het initiatief optimaal toegerust voor een succesvolle en volhoudbare realisatie. Het verduurzamingsmodel voor Kempenland-West toont tegelijkertijd hoe de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) en de LEADER-aanpak met elkaar verweven zijn. In elk initiatief is aandacht voor aspecten van elk van de zes verduurzamingsomgevingen (integraliteit). Niettemin zijn duidelijk accenten zichtbaar. In het kader van de GGA wordt door de regio intensief gewerkt aan met name de fysiek-ruimtelijke implicaties van deze uitdagingen.

De LEADER-aanpak (LOS) sluit daarbij aan en is legt het accent op de sociale implicaties van de uitdagingen.

Het GGA en de LOS zijn dus in belangrijke mate aanvullend aan elkaar en worden ook als zodanig op elkaar afgestemd.

In het verlengde van de Gebiedsgerichte Aanpak worden, onder meer door het Provinciaal Ondersteuningsnetwerk Transitie Buitengebied, programma's ontwikkeld voor individuele ondersteuning van ondernemers (zoals omschakelende agrarische bedrijven). In het LEADER programma wordt gekozen voor ondersteuning van collectieve burgerinitiatieven en zal dus geen individuele ondersteuning van ondernemers plaatsvinden. Vanuit LEADER wordt actief ingezet op onderlinge afstemming tussen de inspanningen van GGA, LOS en Provinciaal Ondersteuningsnetwerk.

In onze visie is het uiteindelijk de integrale ontwikkelingskracht van de eigen gemeenschap die de kansen bepaalt om de uitdagingen die het gebied heeft met succes aan te pakken. Versterking van de eigen ontwikkelingskracht staat centraal in de visie waarop ons LEADER programma is gebaseerd.

3.2 Strategie

Onze regio heeft veel ervaring met de ontwikkeling en realisatie van collectieve bottom-up initiatieven. Zie de voorbeeldprojecten in bijlage IV.

Maar ook zien wij veel potentieel waardevolle initiatieven vastlopen. Vooral omdat het ontbreekt aan specifieke expertise of middelen om draagvlak in de startfase te kunnen ontwikkelen. Omdat deze collectieve bottom-up initiatieven in onze visie de centrale rol spelen in het aangaan van de uitdagingen van het transitieproces van het landelijk gebied, is onze strategie gericht op:

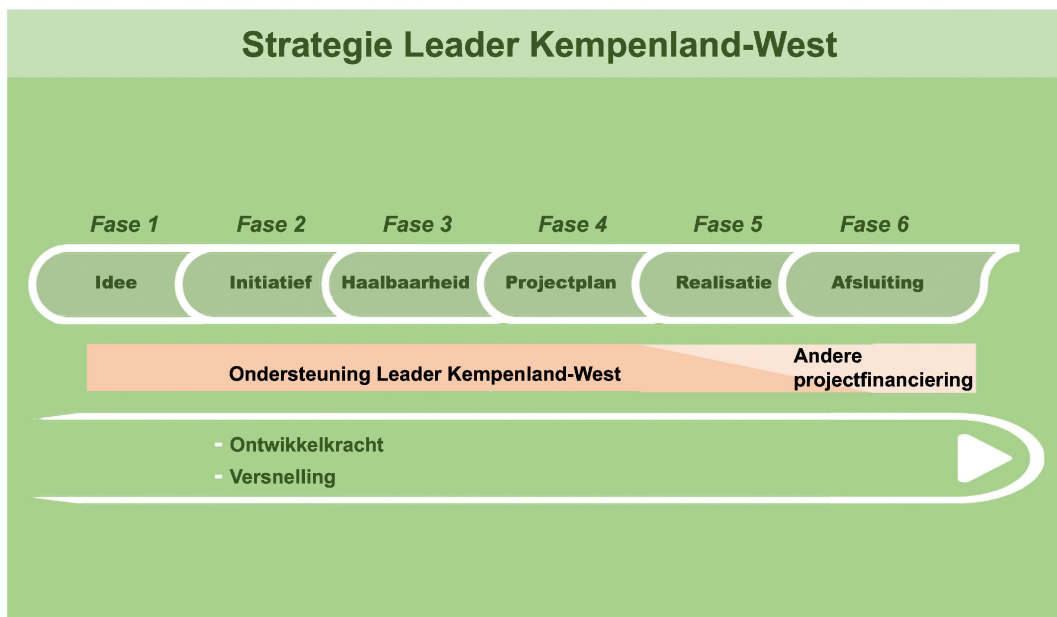
- *Het verder versterken van de lokale ontwikkelkracht door ondersteuning van collectieve initiatieven;*
- *Het vormgeven van (structurele) instrumenten voor het stimuleren en ondersteunen van de ontwikkeling van bottom-up initiatieven;*
- *Het ontwikkelen van governance structuren die de samenwerking tussen publieke overheid en burgerparticipatie weerspiegelen en stimuleren.*

² Het voert in dit verband te ver om een uitvoerige beschrijving te geven van de opzet van het

Verduurzamingsmodel. Een toegankelijke toelichting is te vinden op:

<https://www.youtube.com/watch?v=CBELcJ09IYk>

Kenmerk van onze ontwikkelstrategie, is dat de ontwikkelingsfase van het initiatief onderdeel uitmaakt van de ondersteuning.

Subsidieprogramma's zijn veelal gericht op de ondersteuning van projecten vanaf fase 5, met hoogstens enige begeleiding in fase 4 om tot een correcte subsidieaanvraag te komen. Door ook aandacht te besteden aan de ondersteuning in fase 1 t/m 4 komen initiatieven tot krachtige volhoudbare en verduurzamende projectplannen c.q. businessplannen, met georganiseerde private of publieke financiering en leiden tot initiatieven die ook op langere termijn volhoudbaar zijn.

In onze overtuiging leidt de lokale ondersteuning in de eerste fases van de ontwikkeling van bottom-up initiatieven tot:

- *Een grotere betrokkenheid van burgers bij de transitie van het landelijk gebied,*
- *Een structurele versterking van de lokale collectieve ontwikkelkracht*
- *Totstandkoming van meer burgerinitiatieven en minder uitval in de ontwikkelingsfase*
- *Meer verduurzamende initiatieven die op langere termijn volhoudbaar zijn.*

De lokale ondersteuningsinfrastructuur in Hilvarenbeek werkt, met het project Hilvarenbeek Smart Village, op basis van deze strategie. Deze aanpak heeft geleid tot nationale en Europese prijzen en erkenning. Directeuren van de Provincie Noord-Brabant (J. Smarius en A. Burgers) en het Ministerie van LNV (dhr. J. Osinga), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (F. Speel) en ook particuliere organisaties als de Vereniging voor Kleine Kernen (nationaal en provinciaal) en Stichting Doen en Oranjefonds hebben ondersteuning gegeven aan deze ondersteuningsaanpak. Vanwege de innovatieve aanpak is het project uitverkoren tot Nederlandse deelnemer/representant bij het Come Along! Project van het EU Smart Rural 21 Network. Dit netwerk van Europese dorpen met een Smart Village strategie en Europese experts is erop gericht ervaringen in verschillende Europese regio's te delen en daarmee bij te dragen aan Europese beleidsontwikkeling op het terrein van Smart Villages. Voor Kempenland-West liggen hier mogelijkheden om de aanpak te spiegelen aan brede Europese toepassingen en actueel beleid. Tegelijkertijd kunnen ervaringen elders en de kennis van de Europese experts bijdragen aan de oplossing van knelpunten, zowel op het niveau van de strategische aanpak als bij de ontwikkeling van de individuele initiatieven.

De uitkomsten van deze innovatieve aanpak kunnen bijdragen aan de vormgeving van nieuwe beleidsprogramma's op het terrein van de transitie van het landelijk gebied. De ondersteunde initiatieven delen ervaringen actief met elkaar, met andere regio's en met instanties die beleidsvoorbereidend werk doen op dit terrein.

3.3 Doelstellingen en acties

Hoofddoelstelling van het programma is het versterken van de eigen ontwikkelingskracht van de lokale gemeenschappen in Kempenland-West in de transitie van het landelijk gebied.

De hoofddoelstelling vertaalt zich in een aantal afgeleide doelen:

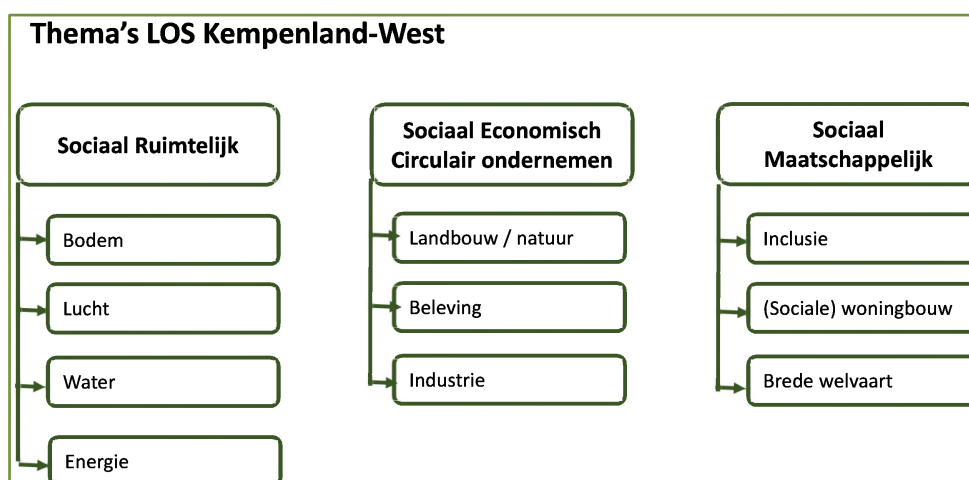
- *Het mobiliseren van de inwoners van Kempenland-West voor het verbeteren van hun eigen leefomgeving,*
- *Het betrekken van inwoners bij activiteiten op het terrein van transitie van landelijk gebied. Meer inwoners betrokken bij meer activiteiten.*
- *(Onderlinge) ondersteuning van collectieve initiatieven, zowel in de ontwikkelingsfase als in de realisatiefase.*
- *Toename van de professionaliteit/volhoudbaarheid van de collectieve initiatieven in de regio.*
- *Versterking relatie tussen publieke en private inspanningen ter verhoging van de sociaal-ruimtelijke (ecologische) en sociaal-economische kwaliteiten van het gebied.*
- *Vergroting draagvlak voor activiteiten gericht op verbetering van de sociaal-maatschappelijke kwaliteit en leefbaarheid van het landelijk gebied.*

Naast integrale ondersteuningsinfrastructuur zoals die bijvoorbeeld in het project Smart Village Hilvarenbeek ontwikkeld wordt, richt het programma zich daarbij op activiteiten als:

- *Startende collectieve burgerinitiatieven binnen de themalijnen van de LOS, die ondersteuning zoeken bij de ontwikkeling van hun projectplan of businessplan.*
- *Bestaande collectieve burgerinitiatieven, die ondersteuning zoeken bij de ontwikkeling van nieuwe activiteiten binnen de themalijnen van de LOS.*
- *Projecten die ondersteuning of faciliteiten bieden aan burgerinitiatieven of groepen burgers die activiteiten willen ontwikkelen binnen de themalijnen van de LOS (bijv. ondersteuning bij gezamenlijke energieprojecten, natuuronderhoud, biodiversiteit, watermanagement, circulaire tuinbouw, etc.).*
- *Projecten die (naast de uitvoering van hun primaire projectactiviteiten binnen de themalijnen van de LOS) zich toeleggen op het stimuleren van en kennisoverdracht aan startende collectieve initiatieven.*
- *Projecten gericht op het in beweging krijgen van inwoners bij het verbeteren van hun eigen omgeving.*
- *Publiek-private samenwerkingsexperimenten gericht op mobilisering van burgers.*

Binnen de overall doelstelling van de Lokale Ontwikkelingsstrategie focust Kempenland-West op drie samenhangende inhoudelijke ontwikkelingslijnen, die rechtstreeks gerelateerd zijn aan de uitdagingen waar het gebied voor staat. De bottom-up initiatieven, waar in het kader van de LOS ondersteuning aan wordt gegeven, dragen bij aan een of meerdere van deze ontwikkelingslijnen. Dat is nu al zo, met collectieve initiatieven op het terrein van natuurboeren, landschapspark, gemeenschappelijke woonprojecten voor ouderen, etc. Dat zal in de komende tijd niet anders zijn.

Met de inzet van de communicatiestrategie en aanjaagacties streven wij naar een evenwichtige spreiding van de ondersteunde projecten over het gebied en over de drie inhoudelijke themalijnen. Wanneer op een van de themalijnen, of in een van de lokale gemeenschappen in het gebied, de ontwikkeling van geschikte projecten achterblijft, dan zal de LAG de aanjaagactiviteiten in die richting intensiveren.

1. Een verduurzamende sociaal ruimtelijke ontwikkeling

Voorbeelden van collectieve initiatieven in deze themalijn:

- Bij Landgoed De Utrecht hebben burgerinitiatieven bijgedragen aan de ontwikkeling van integraal herstelplan. Voortbouwend op dit herstelplan zijn initiatieven gerealiseerd en te verwachten op het terrein van natuuronderhoud – en beheer in verbinding met recreatieve toepassingen.
- Soortgelijke experimentele burgerinitiatieven op het terrein van natuuronderhoud en natuurherstel vinden op diverse plekken in de regio plaats.
- De Groene Long Bladel is een burgerinitiatief voor de ontwikkeling van een dorpspark door burgers zelf.
- Kleine Beerze 5 is een initiatief dat de leefwereld van de bewoners een stem geeft binnen de gebiedsgerichte aanpak, door bewonersinitiatieven en -ideeën in te brengen en vooruit te helpen.
- Energiecoöperaties (zoals Kempenenergie, Zon op Oirschot en Hilverstream) leveren niet alleen duurzame energie, maar ondersteunen ook een reeks van burgerinitiatieven op het terrein van energiebesparing en klimaatverbetering.
- Energielandschap De Kempen richt zich op de aanpak van netcongestie.
- Naast traditionele energieopwekking experimenteren energie coöperaties ook met innovatieve ontwikkelingen op het terrein van opslag en omzetting van energie.

In deze themalijn streven wij naar ca. 10 kleinere ontwikkelingsprojecten en ca 5 grotere dragende projecten. De projecten in deze themalijn dragen, naast de versterking van de lokale ontwikkelingskracht voor verduurzamende collectieve initiatieven, met name bij aan de specifieke doelstellingen SO4 en SO6 van het NPLG en aan de uit onze SWOT voortkomende prioritaire doelen N.13 en N.16.

2. Verduurzamende sociaal-economische stimulans passend in het landelijk gebied

Voorbeelden van collectieve initiatieven in deze themalijn:

- Agrarisch natuurbeheer in combinatie met korte keten door boeren Kroonvense heide.
- Het project koolstofboeren (een initiatief van de Coöperatie Natuurboeren Hilvarenbeek) is een Nederlandse voorloper in circulaire landbouw.
- Vele, ook (voormalige) agrarische bedrijven zien kansen in de belevingsindustrie. Die ontwikkeling vergt een upgradering van de toeristische infrastructuur, zoals onderhoud en ontsluiting van de natuurgebieden, regelgeving, culturele voorzieningen, e.d. Maar ook gezamenlijke inspanningen op het terrein van benadering van en omgang met bezoekers, productontwikkeling en eigentijdse communicatie. Zoals Land van Oirschot, -Zaligheden en de Hilver, Kempengoed, Brabants Streekgoed, etc.
- Voorbeelden van (kleinschalige) initiatieven zijn verschillende agro-toeristische faciliteiten, de wandel- en fietsroutes om en door de natuurparels, ornamentale farms zoals Landgoed Baest, bio-boerderijen, pluktuinen gerund door lagere scholen, etc.
- Initiatieven rond circulair ondernemerschap in de agrarische sector maar ook in andere sectoren (bv. verduurzamende evenementen en industriële productie). Zoals Boerderij van de Toekomst, Energielandschap De Kempen, Venco Campus (stalsystemen), Vliegveld van de Toekomst (toepassing drones), etc.
- Samenwerking van culturele instellingen en programma's in een voor bezoekers en deelnemers aantrekkelijk aanbod. Zoals Festival Fier, Animal Event.

In deze themalijn streven wij naar ca. 10 kleinere ontwikkelingsprojecten en ca 5 grotere dragende projecten. De projecten in deze themalijn dragen, naast de versterking van de lokale ontwikkelingskracht voor verduurzamende collectieve initiatieven, met name bij aan de specifieke doelstellingen SO5 en SO8 van het NPLG en aan de doelen N.18 en N.19.

3. Verduurzamende maatschappelijke verbinding en participatie van alle inwoners en nieuwkomers

Voorbeelden van collectieve initiatieven in deze themalijn:

- Elk dorp in de regio kent zijn "Voor elkaar" groepen, zorgcoöperaties/zorgateliers, klussendiensten, tuinprojecten, etc.
- Het Groene Goud is een educatieve zelfoogst tuinderij in Bladel
- Ook grootschaliger burgerinitiatieven, zoals de dorpscoöperaties, de Uitdaging/Quiet bieden voorbeelden voor nieuwe samenwerkingsactiviteiten.
- In verschillende gemeenten worden initiatieven genomen om het krachtig ontwikkelde verenigingsleven in de kerkdorpen te verbinden met de overheden om gezamenlijk aan deze thema's te werken. De instandhouding en ondersteuning van deze lokale krachten ligt aan de basis van onze LEADER strategie.
- CPO voor senioren in Netersel

- In veel van de kernen in Kempenland-West zijn burgerinitiatieven genomen van verschillende vormen van collectieve huisvesting en betaalbare woningbouw. Die initiatieven dragen bij aan de instandhouding van een gezonde bevolkingssamenstelling.
- Lokaal openbaar vervoer à la Casters vervoer of Schoolbus Westelbeers. Deze initiatieven dragen bij aan de mobiliteit tussen de kernen op het platteland en tussen stad en platteland. Met de teruglopende OV-verbindingen zijn deze initiatieven van levensbelang voor de leefbaarheid van het landelijk gebied.

In deze themalijn streven wij naar ca. 10 kleinere ontwikkelingsprojecten en ca 5 grotere dragende projecten. De projecten in deze themalijn dragen, naast de versterking van de lokale ontwikkelingskracht voor verduurzamende collectieve initiatieven, met name bij aan de specifieke doelstellingen SO8 van het NPLG., en daarmee aan onze prioritaire doelen N.23 en N. 24

3.4 Relatie LOS met vigerend beleid

Het landelijk gebied is sterk in beweging en daarmee onderwerp van beleidsontwikkeling op elk niveau van gemeente tot Europese Unie. De ontwikkelingsstrategie van Kempenland-West sluit aan bij de voor het gebied relevante beleidsontwikkelingen. Dat komt in de eerste plaats tot uiting in de samenhang die wij op gebiedsniveau nastreven tussen het LEADER programma en de GGA-aanpak. De maximale verbinding met de GGA-aanpak garandeert de aansluiting bij het provinciale beleid en verbinding aan de doelstellingen van waterschap, terreinbeheerders en alle in de GGA samenwerkende partners. Momenteel vinden met de Provincie en gebiedsactoren al gesprekken plaats over gezamenlijke huisvesting en afstemming binnen de wir-war van nationale en provinciale ondersteuningsprogramma's.

Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) beschrijft een viertal centrale doelstellingen voor het landelijk beleid:

1. *Toekomstbestendig ontwikkelen van het landelijk gebied: draagkracht van het water- en bodemsysteem wordt leidend.*
2. *Zorgen dat keuzes worden gemaakt over bovenregionale verdelings- en kwaliteitsvragen met het oog op de lange termijn.*
3. *Beschermen en bevorderen van een vitaal landelijk gebied, waar je prettig, gezond en veilig kunt wonen, werken, ondernemen en recreëren. Met een levend en aantrekkelijk landschap, waarin ruimte is voor vitale landbouw, veerkrachtige natuur en overige functies. Sociaal-economische doelen worden geborgd in gebiedsprogramma's.*
4. *Een lerende aanpak van interbestuurlijke samenwerking.*

Met onze LOS sluiten wij met name aan bij doelstelling 3 en dragen in de samenhang met de GGA-aanpak in het gebied bij aan de realisatie van de overige doelstellingen.

Het Brabants Programma Landelijk Gebied (BPLG) beschrijft de provinciale invulling van het landelijk beleidskader. Ook in de houtkoolschets voor het BPLG staan als centrale doelstellingen:

- *Realisatie van de (wettelijke) kerndoelen voor natuur, stikstof, water en klimaat (voor de landbouwopgave) overeenkomstig de inzet van het Nationaal Programma Landelijk Gebied;*
- *Realisatie van een duurzaam en levensvatbaar perspectief voor agrarische ondernemers in Noord-Brabant;*
- *Zoveel mogelijk benutten van hiermee samenhangende kansen voor versterking van de leefbaarheid van het landelijk gebied.*

Precies dat, het benutten van de met de aanpak van het GGA samenhangende kansen voor versterking van de leefbaarheid van het landelijk gebied, is het centrale doel van de LOS Kempenland-West. Zo plaatst de regio de LOS niet in de primaire scope van het BPLG, waar het GGA actief is, maar direct daaraan verbonden in de brede band om die primaire scope.

Tenslotte dragen wij met onze strategie bij aan het provinciaal beleidskader landbouw en voedsel 2030, waar gesproken wordt over "een nieuwe balans tussen economie, maatschappij en ecologie". De realisatie van die beleidsdoelstellingen vergt de betrokkenheid en actieve participatie van alle bewoners in het gebied. In onze visie is het LEADER programma bij uitstek geschikt om die participatie te bevorderen.

3.5 Resultaatindicator(en)

Centraal in ons programma staat het activeren, ondersteunen en faciliteren van de inwoners van het gebied bij gezamenlijke initiatieven ter verbetering van hun leefomgeving. In de relatief korte periode die

de LOS beslaat is de stimulering van de totstandkoming van collectieve bottom-up initiatieven op de verschillende ontwikkelingslijnen en de dynamiek die daarmee wordt bevorderd, in de visie van de LAG, van groter belang dan de bepaling van de (beperkte) materiële voortgang die door de initiatieven kan worden. In de samenhang met de GebiedsGerichte Aanpak komt de toegenomen betrokkenheid van de burgers tot fysieke resultaten.

Voor de monitoring van de resultaten van onze interventies maken wij daarom gebruik van indicaties voor de toegenomen betrokkenheid van inwoners en versterking van de publiek-private samenwerking op de inhoudelijke terreinen. Ten aanzien van het aantal participerende initiatieven in de drie themalijnen houden wij er rekening mee dat de ondersteunde projecten (mede) het doel hebben om lokale kennis en ervaring in te zetten voor de stimulering van nieuwe burgerinitiatieven, die niet direct LEADER financiering ontvangen. Juist op deze multiplier is onze strategie gericht. Het aantal gerealiseerde participerende initiatieven ligt dus hoger dan het aantal gefinancierde initiatieven.

Resultaat indicator	Streefwaarde
Aandeel plattelandsbevolking dat valt onder een plaatselijke ontwikkelingsstrategie (GLB 38)	Bijdrage: 90.000
Aantal ondersteunde smart-village strategieën (GLB R40)	1
Aandeel plattelandsbevolking dat betere toegang geniet tot diensten en infrastructuur (GLB R41)	45.000
Aantal participerende initiatieven in themalijn sociaal-ruimtelijk	20
Aantal participerende initiatieven in themalijn sociaal-economisch	30
Aantal participerende initiatieven in themalijn sociaal-maatschappelijk	30
Aantal personen dat onder ondersteunde projecten voor sociale inclusie valt	250
Aantal personen dat participeert in de, in het kader van de LOS, ondersteunde initiatieven	250
Aantal personen dat profiteert van advies, opleiding en kennisuitwisseling	500
Bewoners die baat hebben bij de ondersteunde collectieve bottom-up initiatieven	5.000
Aantal participerende publiek-private samenwerkingsverbanden	10
Aantal private bedrijven en/of instellingen dat deelneemt in de participerende initiatieven	100

4 Activiteitenplan

4.1 Uitvoering van projecten

Voor het LEADER programma legt het NPLG de prioriteit bij een aantal Specifieke Doelstellingen (Specific Objectives; SO) van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB). De 3 samenhangende ontwikkelingslijnen, (zoals die beschreven worden in par. 3.5) zijn direct te verbinden aan deze specifieke doelstellingen.

In de LOS Kempenland-West ligt aansluitende daarop een belangrijke prioriteit bij doelstellingen gericht op brede plattelandsontwikkeling (SO8, N.23, N.24)).

In de prioriteitstelling is mede overwogen dat het LEADER programma gezamenlijk zal optrekken met de GGA, dat in het uitvoeringsprogramma met name inzet op doelstellingen SO5 en SO6.

Bij de selectie en stimulering van de LEADER projecten is het streven om tenminste 60% van de beschikbare middelen in te zetten in initiatieven (mede) gericht op de doelstellingen SO4, SO5 en SO6. Wij zullen echter steeds een integrale benadering nastreven, waarbij in projecten aandacht gegeven wordt aan sociaal-ruimtelijke, sociaal-economische en sociaal-maatschappelijke aspecten.

In de uitvoering van de LOS willen we ondersteuning bieden aan de uitvoering van twee categorieën projecten:

1. Kleine ontwikkelingsprojecten.

Het gaat om het toekennen van relatieve kleine subsidiebedragen (minder dan € 25.000) aan collectieve initiatieven die passen bij de doelen en themalijnen van de LOS en in potentie kansrijk kunnen zijn, maar waarvoor nog zaken moeten worden uitgezocht, onderzocht of uitgeprobeerd om over te kunnen gaan tot uitvoering van het uitgewerkte projectplan of businessplan. Het kan hierbij gaan om conceptontwikkeling, haalbaarheidsonderzoeken, organiseren van experimenten en testmarkten, planvorming en ontwikkelen van een businesscase. Omdat deze burgerinitiatieven een centrale rol spelen in onze strategie zal hieraan veel aandacht worden besteed en worden de aanjaagactiviteiten met name op deze categorie gericht.

De subsidie voor deze kleinere ontwikkelingsprojecten bedraagt 80% (ervan uitgaande dat er geen investeringsbedragen zijn opgenomen in de subsidiabele kosten). Voor zover er wel sprake is van (productieve) investeringen gelden voor dat gedeelte van de projectkosten de subsidiepercentages en de subsidievoorwaarden conform de interventietypes voor investeringen.

Wij verwachten een gemiddelde projectomvang (subsidiabele kosten) van ca. € 25.000.

Wij streven ernaar dat er in de programma-periode ca. 30 van deze categorie aanvragen ondersteund worden.

2. Grotere dragende projecten.

Hierbij gaat het om volledig uitgewerkte plannen inclusief investeringsbegroting en businessplan, die op onderbouwde en concrete wijze bijdragen aan de doelen en themalijnen van de LOS. Met name van deze projecten wordt verwacht dat zij een belangrijke bijdrage leveren aan de centrale doelstelling van de LOS: het versterken van de eigen ontwikkelingskracht van het gebied. Een expliciete beschrijving van de voorgenomen kennisdeling is een voorwaarde voor de ondersteuning.

Omdat in de grotere dragende projecten wordt deelgenomen door meer draagkrachtige organisaties en investeringen een groter deel van de projectkosten uitmaken wordt van deze projecten een grotere eigen bijdrage in de financiering verwacht. De subsidie voor deze grotere dragende projecten bedraagt daarom 60%. Wij verwachten een gemiddelde projectomvang (subsidiabele kosten) van ca. 150.000.

In het programma wordt gestreefd naar 15 projecten in deze categorie.

Ter stimulering van het tot ontwikkeling brengen van kleinschalige projectinitiatieven door lokale groepen stellen wij initiatiefnemers van kleine projecten in de gelegenheid om gebruik te maken van RUS1/USK: de One Touch variant³, waarbij kleine projecten (tot € 25.000 subsidie) via een eenvoudige en lichte beoordeling voor subsidiëring worden voorgedragen en de subsidie op de einddatum van het project automatisch wordt vastgesteld.

Alle projecten hebben de mogelijkheid gebruik maken van de Vereenvoudigde Kosten Opties voor het bepalen van de personeelskosten en de Totale Overige Kosten.

Het programma wordt grotendeels gevuld met burgerinitiatieven van groepen die geen grote financiële draagkracht hebben en het ook niet gewend zijn om te werken met complexe subsidieprogramma's. We stellen daarom nadrukkelijk als voorwaarde voor een succesvolle uitvoering van de geselecteerde aanvragen, inclusief beheerkosten, dat alle aanvragers gebruik kunnen maken van de voorschotregeling, waarbij 50% van de toegekende publieke steun bij aanvang van de uitvoering van het project beschikbaar wordt gesteld aan de aanvrager.

De vastgestelde maximum subsidiebedragen en -percentages zijn gebaseerd op ervaring met en verwachtingen ten aanzien van de draagkracht van de lokale initiatiefnemers. Indien uit de monitoring en evaluatie van de het programma blijkt dat de realisatie van de doelstellingen van de LOS dat vergt, behoudt de LAG zich wel het recht voor om gedurende de uitvoering van het programma deze bedragen en percentages te wijzigen binnen de algemeen geldende kaders van het NSP en de Europese staatssteunregels.

Geen steun wordt verleend:

- *Als een initiatief niet wordt gedragen door een collectief samenwerkingsverband van bewoners van het gebied;*
- *Als een initiatief geen rekening houdt met de uitgangspunten van het verduurzamingsmodel;*
- *Als een initiatief geen verdienpotentieel heeft;*
- *Als een initiatief niet voldoet aan de Europese voorwaarden met betrekking tot genderneutraliteit en inclusiviteit.*

4.2 Samenwerking

Bij de realisatie van dit LEADER programma zal de LAG intensief samenwerken met alle betrokken partijen in het gebied. Het betreft dan vooral de lokale ondernemers- en burgergroepen (bv. dorpsraden,

³ In het Nationaal Strategisch Plan, dat de kaders schept voor het LEADER programma, wordt de mogelijkheid geboden om gebruik te maken van het Raamwerk Uitvoering Subsidies (RUS) en het Uniform Subsidiekader (USK) zoals dat van toepassing is op Nederlandse subsidieregelingen. Daarin is de 'one-touch' variant opgenomen als mogelijkheid voor subsidies met een laag risico.

verenigingen, wijkorganisaties, maatschappelijke organisaties, e.d.), maar ook organisaties als de ZLTO, BMF, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Waterschap. Ook gemeenten zullen naar verwachting een belangrijke rol vervullen bij het stimuleren en ondersteunen van initiatieven van lokale groepen. Dus ook met lokale overheden zal intensieve samenwerking plaatsvinden. Dat geldt uiteraard ook voor de Provincie Noord-Brabant, die voor dit LEADER programma de eindverantwoordelijkheid heeft over de subsidieverlening.

Gezien de eerder beschreven inhoudelijke samenhang met de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) zal het programma worden uitgevoerd in nauw overleg en afstemming met de GGA-organisatie en de GGA gebiedsmanager en met het Provinciaal Ondersteuningsnetwerk dat de ondersteuning van individuele agrarische ondernemers in het gebied coördineert. De LAG streeft ernaar om de uitvoeringsorganisatie van LEADER, GGA en Provinciaal Ondersteuningsnetwerk te koppelen vanuit een gezamenlijke locatie in het gebied.

In de voorbereiding van de LOS is Kempenland-West gezamenlijk opgetrokken met de voorgestelde LEADER gebieden Groene Woud en Vitale Peel. Die samenwerking zal tijdens de uitvoering van het programma worden gecontinueerd en geïntensiveerd. Daarbij komt dat Kempenland-West grenst aan het LEADER gebied Groene Woud en de gemeente Oirschot deels in het ene en deels in het andere LEADER gebied participeert. Dat maakt samenwerking en afstemming eens te meer noodzakelijk. Als er projecten ontwikkeld worden over de LEADER gebiedsgrenzen heen, dan zal de LAG binnen haar programma-mogelijkheden, daaraan maximaal medewerking verlenen.

Kempenland-West maakt onderdeel uit van de landschappelijke eenheid van de Kempen die zich uitstrekt aan beide zijden van de grens met België. In het verleden is vanuit ons gebied dan ook op allerlei terreinen samengewerkt met Belgische partners. Hoewel die samenwerking, zeker op het gebied van de transitie van het landelijk gebied, niet altijd even eenvoudig is zal vanuit het LEADER programma ook over de landsgrens gekeken worden naar innovatieve projecten, met bijzondere aandacht voor de Antwerpse Kempen. Deze regio rondt thans een LEADER programma af en een nieuw programma is in voorbereiding. Voor zover grensoverschrijdende projecten inpasbaar zijn binnen het programma zal de LAG daaraan medewerking verlenen.

Kempenland-West heeft tijdens de ontwikkeling van de LOS deelgenomen aan het Landelijk netwerk van LEADER gebieden. Wij zullen in de uitvoering de deelname aan het netwerk voortzetten en onze bijdrage leveren aan de uitwisseling van kennis en ervaring. Vanuit het gebied, met name Hilvarenbeek in het Smart Village programma, lopen lijnen naar een groot aantal organisaties en plattelandsgebieden in Europa. In de afgelopen jaren hebben wij van die relaties kunnen profiteren en is ook gebleken hoe waardevol onze ervaringen zijn voor andere gebieden in Europa. Met de uitvoering van de LOS zal die betekenis en ook onze betrokkenheid nog toenemen.

4.3 Aanjaagacties in het gebied

Ter ondersteuning van (potentiële) aanvragers - zodat zij in staat zijn kwalitatief hoogwaardige projecten in te dienen - worden er een aantal voorlichtingsactiviteiten georganiseerd (zie communicatieplan, par. 4.6). Tevens is de secretaris beschikbaar voor het geven procesmatige ondersteuning aan aanvragers, zowel in de voorbereiding van een aanvraag als tijdens de uitvoering van een goedgekeurd project.

Ten behoeve van de realisatie van een aantal doelstellingen zullen extra aanjaagactiviteiten plaatsvinden. Enkele voorbeelden van dergelijke aanjaagacties zijn:

- *Centrum voor LEADER initiatieven? Wij streven naar de inrichting van een centraal punt in het gebied, waar bewonersinitiatieven informatie kunnen krijgen. Daarnaast kan het centrum gebruikt kunnen worden als vergaderplek waar groepen hun LEADER projectideeën samen kunnen bespreken en vormgeven. De LEADER-secretaris zal hier regelmatig aanwezig zijn om deze lokale groepen daarbij te ondersteunen. In onze ideaalsituatie zijn in dit centraal punt ook de gebiedsmanager GGA en het provinciaal ondersteuningsnetwerk gehuisvest, zodat maximaal uitvoering gegeven kan worden aan de onderlinge afstemming bij de uitvoering van de programma's.*
- *Jaarlijks tenminste 2 thema presentaties, zodat bewoners en lokale groepen ideeën kunnen opdoen.*

- *Deskundigheidsbevordering via 2 interactieve werksessies per jaar voor potentiële initiatiefnemers van LEADER projecten. Lokale groepen kunnen uiteraard ook zelf met dergelijke initiatieven komen en worden daarin ondersteund door de LAG.*
- *Jaarlijkse excursies voor geïnteresseerde organisaties naar succesvolle voorbeelden voor LEADER projecten in het gebied.*
- *Per gemeente een aftrapbijeenkomst om verenigingen en (buurt)organisaties te informeren over mogelijkheden binnen LEADER programma.*
- *Deelname aan regionale, nationale en internationale netwerken*
- *Deelname aan het landelijk Netwerk Platteland en opbouwen en onderhouden van een regionaal netwerk voor plattelandsontwikkeling waaraan leden van de LAG een actieve bijdrage leveren.*

Van alle projecten wordt verwacht dat zij tijdens de projectperiode (en daarna) deelnemen aan de in het kader van het LEADER programma georganiseerde kennisuitwisselingsbijeenkomsten.

Daarnaast zal de LAG zelf enkele aanjaagactiviteiten initiëren die als randvoorwaardelijk (voor de ontwikkeling van andere initiatieven) beschouwd kunnen worden. Pas als gewenste initiatieven echt niet vanuit de regio zelf op gang gebracht worden, zal de LAG initiatief nemen om dergelijke projecten opgestart te krijgen (bijvoorbeeld door partijen bij elkaar te brengen, aanvragers uit de tent te lokken en advies te geven aan potentiële indieners). Echter in eerste instantie wordt het initiatief zoveel mogelijk bij lokale partijen in de regio gelaten.

Afhankelijk van de omstandigheden en de initiatieven uit het gebied zelf zullen er meer (of minder) aanjaagactiviteiten plaatsvinden. Datzelfde geldt voor deskundigheidsbevordering van aanvragers.

4.4 Deskundigheidsbevordering

De deskundigheidsbevordering richt zich op twee doelgroepen: de leden van de Lokale Actie Groep en de initiatiefnemers.

Voor de LAG-leden wordt vooruitlopend op de eerste openstelling een trainingssessie georganiseerd om ze vertrouwd te maken met de LEADER-werkwijze en met name hun rollen als LAG-lid: aanjagen, begeleiden, beoordelen, uitdragen. Het voornemen is om, als onderdeel van de deskundigheidsbevordering ook een bezoek te brengen aan een collega-LAG, die al langer ervaring heeft met de uitvoering van een LEADER programma.

Verder zal tijdens de uitvoering van de LOS elk jaar een zelfevaluatie onder begeleiding van een externe deskundige worden georganiseerd. In deze bijeenkomst worden zowel de uitvoering van de LOS als het eigen functioneren geëvalueerd en waar nodig bijgesteld.

Voor de initiatiefnemers worden twee keer per jaar instructiebijeenkomsten georganiseerd, waarin informatie en uitleg wordt gegeven over het traject om te komen tot een goed projectplan en een goede aanvraag.

GLB-netwerk en LEADER Netwerk Nederland

Kempenland-West zal deelnemen aan het LEADER Netwerk Nederland. We gaan ervan uit dat we voor de deskundigheidsbevordering ook een beroep kunnen doen op het GLB-Netwerk. Verder biedt het LEADER Netwerk Nederland (LNN) ook een ingang om ervaringen te delen met andere LEADER-gebieden.

4.5 Communicatieplan

Zoals in het takenpakket van de LAG beschreven staat (zie hoofdstuk 5), heeft de LAG een aantal taken met betrekking tot het informeren over en stimuleren van het indienen van projectvoorstellen, alsmede het uitdragen van de bereikte resultaten. Hieronder staat uitgewerkt op welke wijze invulling zal worden gegeven aan deze communicatieve taken.

Zoals in hoofdstuk I vermeld voorziet de LAG in het najaar een inhaalactie om de inwoners van het gebied nog intensiever bij de LOS en de mogelijkheden van het LEADER programma te betrekken. Tot die inhaalactie behoort in elk geval een (reeks) informatieve artikel(en) in de diverse huis-aan-huis bladen waarin opgeroepen wordt tot het inbrengen van ideeën voor verduurzamende collectieve initiatieven. Daarnaast worden tenminste 3 regionale informatieavonden georganiseerd waar het programma wordt toegelicht en bewoners uitgenodigd worden om hun ideeën en (project)voorstellen in te brengen.

Het communicatieplan bevat verder een aantal voorzieningen waarmee de verschillende doelgroepen gestructureerd worden geïnformeerd over de mogelijkheden en voortgang van het programma:

- **Website**
Er zal een website worden gemaakt die de basis vormt voor alle communicatie. Alle informatie die benodigd is om een projectvoorstel in te kunnen dienen zal via deze site beschikbaar worden gesteld. Daarnaast zullen op de site de voortgang en de definitieve resultaten van projecten worden getoond.
- **Programmabrochure**
Om het LEADER programma Kempenland-West op een overzichtelijke en toegankelijke wijze onder de aandacht van een breed publiek te brengen zal een publieksvriendelijke brochure gemaakt worden
- **Doelgroepgerichte aanpak**
Communicatieactiviteiten om het indienen van projectvoorstellen te stimuleren worden gericht op specifieke doelgroepen, zoals: (1) verenigingen, (2) bewonersgroepen, (3) retail- en andere lokale bedrijfssectoren (4) natuur en milieugroepen, (5) agrariërs, (6) bedrijven (m.n. in de sector toerisme en recreatie). Die activiteiten betreffen bijeenkomsten, persberichten, interviews e.d. rond een bepaald thema en/of met een bepaald doel.
- **Nieuwsbrief**
Via een nieuwsbrief zullen de lezers op de hoogte gebracht worden van actualiteiten en achtergronden van het LEADER programma. Uitgangspunt is dat de nieuwsbrief 2 keer per jaar digitaal verschijnt.
- **Persactiviteiten**
Om de mogelijkheden en resultaten van het LEADER programma zo breed onder de aandacht te brengen, zal een actief persbeleid gevoerd worden gericht op de lokale media. Via persberichten en persbijeenkomsten zal de pers benaderd worden
- **Populair jaarverslag**
Een populair jaarverslag, bijvoorbeeld in de vorm van een extra digitale nieuwsbrief, zal verschijnen om de voortgang van het LEADER programma kenbaar te maken.

Middels het communicatieplan, dat hierboven globaal weergegeven is maar later meer in detail uitgewerkt zal worden, zal dit LEADER+ programma ook voldoen aan de onderstaande EU voorwaarden:

- Uitdragen van de ontwikkelingsstrategie in de regio (bijvoorbeeld door seminars, voorlichtingsbijeenkomsten, promotiemateriaal, video/internet, social media)
- Informeren potentiële begunstigen/geïnteresseerden over voortgang ontwikkelingsstrategie via jaarverslagen, tussentijdse resultaten, evaluatie projecten
- Toezien op een correcte toepassing van de EU regels omtrent promotie en publiciteit door de projectaanvragers, zoals:
 - Het plaatsen van borden bij openbare werken;
 - Het plaatsen van gedenkplaten bij openbare voorzieningen;
 - Bij communicatiemiddelen gericht op externe contacten (werving afnemers, pers e.d.) aangeven dat EU medefinancier is.

4.6 Administratie

De financiële administratie over de besteding en verantwoording van de Beheer- en Uitvoeringskosten LAG wordt uitgevoerd door de penvoerder van de LAG, de gemeente Bladel in nauwe samenspraak met de secretaris van de LAG. De gemeente Bladel zorgt voor de organisatie en documentatie van aanbestedingstrajecten, verstrekken van opdrachten, het doen van betalingen, het uitkeren van vergoedingen aan LAG-leden en het voorbereiden en indienen van financiële rapportages en declaraties. De overige administratie valt onder verantwoordelijkheid van de secretaris van de LAG. Hij/zij zorgt voor het uitschrijven van de vergaderingen, de verslaglegging, inclusief beoordeling van aanvragen, opstellen van voortgangsrapportages en jaarverslagen. De secretaris zorgt ook voor een eenduidige archivering, zowel digitaal als op papier. De secretaris houdt verder een logboek bij van alle contacten met initiatiefnemers en de status van aanvragen (voorbereiding, aanvraag, beoordeling, beschikking, uitvoering, vaststelling).

Naast de administratieve taken fungeert de secretaris als vraagbaak voor potentiële aanvragers bij het indienen van een subsidieverzoek, stimuleert projectontwikkeling door bewoners in het gebied en begeleidt projecten procesmatig vanaf het traject van subsidieaanvraag tot de subsidietoekenning of -afwijzing.

De aanvrager van een project is verantwoordelijk voor het onderhouden van een deugdelijke administratie van het project, het correct indienen van declaratieverzoeken, het tijdig afronden van het project in overeenstemming met het ingediende subsidieverzoek (eventueel tijdige aanvraag van als de oorspronkelijke planning niet kan worden gehaald) en tijdige indiening van voortgangsrapportages.

5. Organisatie LAG

Kempenland-West is een nieuw aangewezen LEADER gebied. Dit betekent dat de er nog geen bestaande LEADER-organisatie is waarop voortgebouwd kan worden. Wel wordt in het gebied bestuurlijk samengewerkt aan de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA). De inhoudelijke overlap in doelstellingen van de GGA en het LEADER programma maakt het voor de hand liggend dat ook in de uitvoering van de beide programma's maximale afstemming wordt gezocht.

Tegelijkertijd levert het bestuurlijk overleg van de GGA de publieke vertegenwoordigers in de LAG. De meerderheid van de leden van de LAG wordt gevormd door private personen/partijen uit het gebied (zie paragraaf 5.2). De LAG heeft echter wel een zelfstandige bevoegdheid en heeft ook een eigen, onafhankelijke secretaris.

5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG

5.1.1 De taken die aan de LAG zijn toebedeeld

De positie, taken en bevoegdheden van de LAG vloeien voort uit het Gemeenschappelijk Strategische Kader (artikel 33 van de Verordening (EU) 2021/1060 van 24 juni 2021).

Lid 3:

De volgende taken worden uitsluitend door de plaatselijke actiegroepen verricht:

- a. Opbouw van de capaciteit van lokale actoren om concrete acties te ontwikkelen en uit te voeren;*
- b. Het opstellen van een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en van criteria, waardoor belangenconflicten worden vermeden en wordt gewaarborgd dat niet één belangengroep alleen de controle heeft over selectiebeslissingen;*
- c. Het opstellen en publiceren van oproepen tot het indienen van voorstellen;*
- d. De selectie van concrete acties en de vaststelling van de steunbedragen, alsmede het voorleggen van voorstellen aan de instantie die verantwoordelijk is voor de definitieve verificatie van de subsidiabiliteit vóór goedkeuring;*
- e. De monitoring van de vorderingen met het bereiken van de doelstellingen van de strategie;*
- f. De evaluatie van de uitvoering van de strategie.*

Ter invulling hiervan vervult de LAG de volgende taken:

- Capaciteitsopbouw van lokale actoren. In par. 4.3 worden de aanjaagacties beschreven die de LAG zich heeft voorgenomen om de inwoners van het gebied te stimuleren en in staat te stellen om concrete projecten te ontwikkelen en uit te voeren. De werking van die aanjaagactiviteiten door de LAG gemonitord en indien nodig worden de activiteiten geïntensiveerd of gericht op specifieke doelgroepen of deelgebieden;*
- Het voorbereiden en bekend maken van openstellingen voor LEADER-projecten. Dit houdt in de praktijk in dat de LAG de teksten van de openstellingen voorbereid, inclusief subsidieplafond, subsidiabiliteit van de kosten en de steunpercentages, in overleg met de verantwoordelijk medewerkers binnen de provincie Noord-Brabant en Stimulus. De Provincie Noord-Brabant is het orgaan dat de openstellingsbesluiten publiceert, terwijl Stimulus zorgdraagt voor het vertalen van de relevante elementen uit het openstellingsbesluit naar de webportal waar initiatiefnemers hun aanvraag kunnen indienen.*
- Afstemming met de provincie en Stimulus ten behoeve van een goede uitvoering van de LOS;*
- Stimuleren, genereren, activeren van het gebied om te komen tot het indienen van aanvragen die meetbaar bijdragen aan de thema's en doelen uit het Ontwikkelingsplan: zie par. 4.3;*
- Begeleiden en beoordelen van ingediende projecten op basis van de selectie- en beoordelingscriteria (zie paragraaf 7.2);*
- Op basis daarvan een bindend advies uitbrengen aan GS Noord-Brabant;*
- Begeleiden van de goedgekeurde projecten. Tijdens de uitvoering fungeert de secretaris van de LAG als vraagbaak voor projectinitiatiefnemers;*
- Verzorgen van communicatie en voorlichtingsactiviteiten: zie hoofdstuk 4;*
- Samenwerken en overleg voeren met gebiedspartijen inzake thema's uit het Ontwikkelingsplan. Via haar eigen netwerk en de samenwerking met GGA en Provinciaal Ondersteuningsteam Transitie Landelijk Gebied staat de LAG in contact met alle relevante gebiedspartijen;*

- Terugkoppelen naar de eigen netwerken;
- Participeren in provinciale, landelijke (GLB-netwerk, LEADER Netwerk Nederland) en EU-netwerken (ELARD, CAP-EU, Smart Villages Network);
- Tussentijds evalueren en monitoren, opstellen van jaarplannen en -verslagen ten behoeve van de voortgang en waar nodig bijstellen van het Ontwikkelingsplan.

Voor de uitvoering van deze taken kan de LAG gebruik maken van de ondersteuning die wordt geboden door secretaris van de LAG. (Zie 5.3.1)

5.1.2 De rechtsvorm van de LAG

De LAG wordt ingesteld voor de periode waarin de uitvoering van het Lokale Ontwikkelingsstrategie loopt. Voor de LAG wordt geen aparte rechtspersoon opgericht. Dit wordt niet nodig geacht omdat de formele subsidiebeschikkingen worden afgegeven door de provincie Noord-Brabant en de LAG dus geen juridische verbintenis aangaat met de subsidieontvangers.

De gemeente Bladel treedt op als penvoerder en wettelijk vertegenwoordiger van de LAG. Dit houdt in dat de gemeente Bladel budgethouder is van de beheer- en uitvoeringskosten van de LAG, zorgt voor de inzet van eigenpersoneel voor aanbestedingen en opdrachtverstrekkingen aan derden, het betalen van facturen, het uitbetalen van vergoedingen aan LAG-leden die daar recht op hebben en het indienen van declaraties. De gemeenten Bladel treedt tevens op als werkgever voor de secretaris van de LAG, die in een onafhankelijke positie aan de LAG wordt toegevoegd.

5.2 Profiel en samenstelling van de LAG

5.2.1 Criteria, proces en toekomstige samenstelling LAG

Zoals al eerder aangegeven is deze LOS ontstaan uit de levendige dynamiek tussen bewoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en lokale overheden die allen betrokken zijn bij de transitie van het platteland in Kempenland-West. Het ligt dan ook voor de hand om de LAG, via de deelnemende overheids- en semi-overheidspartijen deels te verbinden aan de organisatie van de gebiedsontwikkeling Kempenland-West. De bestuurskracht is hierdoor optimaal geborgd.

Voor de samenstelling van de LAG is ervoor gekozen om, naast de publieke vertegenwoordigers, personen uit het gebied op te nemen, die een verbinding hebben met een of meerdere van de domeinen van ons verduurzamingmodel, maar op persoonlijke titel deelnemen. Dat wil zeggen dat zij weliswaar verbonden kunnen zijn aan maatschappelijke organisaties in het gebied, maar in de LAG zonder last of ruggenspraak deelnemen aan de beraadslagingen en besluitvorming.

Bij het samenstellen van de LAG is gelet op de aanwezigheid van de volgende aspecten:

- *Kennis van het gebied*
 - *Kennis van bestaande en geplande projecten in het gebied*
 - *Kennis van geografische kenmerken van het gebied*
- *Uitgebreid netwerk in het LEADER gebied, in het bijzonder gericht op de volgende sectoren*
 - *Agrarische sector*
 - *Recreatiesector*
 - *Natuur*
 - *Kennis- en technologiesector*
- *Kennis van de samenleving tot in de haarvaten*
 - *Kennis over wat er speelt onder kleine ondernemers*
 - *Kennis over wat er speelt bij burgers*
- *Gevoel voor bestuurlijke verhoudingen*
 - *Kennis en gevoel voor de bestuurlijke verhoudingen tussen de provincie, gemeenten en andere stakeholders in het gebied*

5.2.2 De samenstelling van de LAG

Bij de samenstelling van de LAG wordt rekening gehouden met een evenwichtige afspiegeling van de actoren die in het gebied actief zijn, een evenwichtige geografische spreiding en een acceptabele man-vrouw verhouding. De man-vrouw verhouding bij de niet-publieke leden van de LAG is 60-40. Samenstelling van de LAG Kempenland-West is opgenomen in Bijlage II.

5.2.3 Bestuurskracht en commitment

Om de bestuurskracht van de LAG te borgen, is bij de selectie van leden voor de LAG rekening gehouden met voldoende diversiteit in gender en leeftijd en deskundigheid binnen de totale groep. Indien nodig zal er via deskundigheidsbevordering voor gezorgd worden dat de leden van de LAG voldoende kennis en kunde verkrijgen. Daarnaast krijgt de LAG op verschillende manieren ondersteuning bij het uitoefenen van hun taken (zie 5.3.1).

5.3 Organisatie van de uitvoering

5.3.1 Ondersteuning

Ter ondersteuning van de LAG in de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie kan er beroep gedaan worden op de volgende functionarissen:

a. Secretaris

De secretaris biedt secretariële ondersteuning voor de LAG en vervult tevens een ondersteunende taak bij het uitoefenen van de loketfunctie.

- ✓ Ondersteuning van de vergaderingen van de LAG: voorbereiding, vergaderingen bijwonen, verslaglegging, procesbewaking, advisering;
- ✓ Voorlichting en PR: verantwoordelijk voor de organisatie van informatiebijeenkomsten, het opstellen en verspreiden van de nieuwsbrief en het beheer van de website. Verder zorgt de secretaris ervoor dat er regelmatig artikelen in de lokale en regionale pers verschijnen over de activiteiten in het kader van het programma;
- ✓ De secretaris koppelt tijdens elke vergadering van de LAG terug over de voortgang van de uitvoering van de projecten.
- ✓ Rapportage: de secretaris stelt jaarlijks een jaarplan en een jaarverslag op, waarin verslag wordt gedaan van de geplande c.q. uitgevoerde activiteiten en projecten en eventueel voorstellen worden gedaan voor bijstelling van het programma;
- ✓ De secretaris treedt op als aanspreekpunt voor de provinciale coördinator en de beheer- en betaalautoriteit;
- ✓ Loketfunctie: De secretaris is het aanspreekpunt namens de LAG voor Lokale Initiatiefnemers om projectideeën en projectvoorstellen te bespreken en initiatiefnemers te ondersteunen bij de administratieve zaken rond de uitvoering en afronding;
- ✓ Procedurebegeleiding en -bewaking: de secretaris begeleidt lokale initiatiefnemers bij het correct en zorgvuldig indienen van projectvoorstellen.

b. Provinciale LEADER coördinator

Op provinciaal niveau is er een LEADER coördinator. Deze provinciaal coördinator werkt nauw samen met Stimulus bij de afhandeling van subsidieverzoeken. Via de secretaris onderhoudt de LAG geregeld contact met de provinciale LEADER coördinator.

c. Het Nationaal Netwerk Plattelandsontwikkeling

Het nationaal netwerk plattelandsontwikkeling zal ook in de komende programmaperiode ondersteuning bieden aan de LEADER groepen. De ondersteuning bestaat uit deskundigheidsbevordering bij de leden van de LAG om hen in staat te stellen de uitvoering van het programma adequaat ter hand te nemen. Verder bevordert het netwerk de uitwisseling van ervaringen en informatie tussen LEADER gebieden en kan ondersteuning bieden bij het opzetten van samenwerkingsprojecten. De LAG is voornemens actief te participeren in dit netwerk met als doel het overdragen van behaalde resultaten en het opdoen van inspiratie voor de uitvoering van de Lokale Ontwikkelingsstrategie.

5.3.3 Standplaats

Er is op dit moment nog geen definitieve afspraak/invulling voor de standplaats van de LEADER organisatie. De LAG ziet daarvoor meerwaarde in een centrale, goed toegankelijke, plaats in het gebied, in combinatie met GGA en Ondersteuningsnetwerk.

In aanloop naar de vormgeving van de uitvoering van die samenwerking biedt de penvoerder gemeente Bladel huisvesting aan de LEADER organisatie.

6. Financiën

6.1 Begroting

De provincie Noord-Brabant zet per LEADER gebied in op een subsidiebudget van € 2.416.444. Rekening houdend met dit totaalbudget bestaat de begroting voor het LEADER-programma Kempenland-West uit twee gedeelten. Er is een begroting voor projecten die worden uitgevoerd ten behoeve van de realisatie van de doelstellingen zoals geformuleerd in deze LOS. Daarnaast is er een uitgavenoverzicht voor beheers- en uitvoeringskosten.

6.1.1 Begroting LEADER projecten

De begroting maakt onderscheid tussen kleinere ontwikkelingsprojecten van lokale collectieve initiatieven en grotere dragende projecten, die een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkelingskracht van de regio op het terrein van de prioritaire thema's.

In onze LOS vormen de lokale collectieve initiatieven het hart van de ontwikkelingsstrategie. Daarom wordt aan de totstandkoming van deze initiatieven, ook door middel van aanjaagacties, veel aandacht besteed. In de onze begroting gaan wij er dan ook vanuit dat er gedurende de programmaperiode ca. 30 kleinere ontwikkelingsprojecten (<€ 25.000 subsidie) zullen worden gerealiseerd. De subsidie voor deze kleinere ontwikkelingsprojecten bedraagt 80%, mits er geen investeringen zijn opgenomen in de subsidiabele kosten. De projecten hebben dus een maximale subsidiabele projectomvang van € 31.250, - Voor de begroting gaan wij ervan uit dat de gemiddelde projectomvang ca. € 25.000 bedraagt.

Voor de grotere dragende projecten rekenen wij over de totale programmaperiode op ca. 15 projecten met een gemiddelde subsidiabele projectomvang van ca. € 145.000. Van de grotere dragende projecten wordt een grotere eigen bijdrage in de financiering verwacht. Het subsidiepercentage voor de dragende projecten wordt vastgesteld op 60%.

Begroting LEADER projecten Kempenland-West 2024-2027				
Uitgaven (bestedingen)	Totale kosten	%	Subsidie	%
Kleine ontwikkelingsprojecten (< € 25.000 subsidie) in het thema Sociaal Ruimtelijk	€ 250.000	8,59%	€ 200.000	10,5%
Kleine ontwikkelingsprojecten (< € 25.000 subsidie) in het thema Sociaal Economisch	€ 250.000	8,59%	€ 200.000	10,5%
Kleine ontwikkelingsprojecten (< € 25.000 subsidie) in het thema Sociaal Maatschappelijk	€ 250.000	8,59%	€ 200.000	10,5%
Grote dragende projecten (=> € 25.000 subsidie) in het thema Sociaal Ruimtelijk	€ 720.000	24,74%	€ 432.000	22,8%
Grote dragende projecten (=> € 25.000 subsidie) in het thema Sociaal Economisch	€ 720.000	24,74%	€ 432.000	22,8%
Grote dragende projecten (=> € 25.000 subsidie) in het thema Sociaal Maatschappelijk	€ 720.000	24,74%	€ 432.000	22,8%
Totaal	€ 2.910.000	100%	€ 1.896.000	100%
Dekking	Totaal	%		
ELFPO	€ 1.896.444	65,17%		
Private organisaties	€ 360.000	12,37%		
Vrijwilligersbijdragen (in natura)	€ 243.556	8,37%		
Publieke bijdragen	€ 410.000	14,09%		
Totaal	€ 2.910.000	100%		

6.1.2 Begroting organisatie-, aanjaag en communicatiekosten, deskundigheidsbevordering

De organisatiekosten worden gedomineerd door de personeelskosten ten behoeve van de secretaris, die een cruciale rol vervult in de uitvoering van het programma. De taken van de LAG, zoals beschreven in par. 5.1 worden grotendeels in opdracht van de LAG uitgevoerd door de secretaris. Onder de secretaris wordt ook begrepen de secretariële ondersteuning van de secretaris-functie.

De secretaris krijgt de beschikking over een ruim budget voor de uitvoering van het communicatieplan en het uitvoeren van aanjaagacties. Een belangrijke taak voor de secretaris is het informeren van de bewoners over de mogelijkheden van het LEADER programma en het stimuleren en ondersteunen van initiatieven die van het programma gebruik willen maken. Tenslotte worden in de begroting voldoende middelen gereserveerd voor de inrichting en instandhouding van een projectvolgsysteem, ten behoeve van de monitoring van de acties en verantwoording van het programma.

Organisatie- en aanjaagkosten Leader Kempenland-West 2024-2027		
Uitgaven	Totaal	%
Secretaris	€ 383.000	73,7%
Projectvolgstelsysteem	€ 15.000	2,9%
Vergaderkosten LAG	€ 5.000	1,0%
Jaarverslagen	€ 15.000	2,9%
Midterm verslag / eindevaluatie	€ 20.000	3,8%
Deskundigheidsbevordering	€ 10.000	1,9%
Aanjaagacties	€ 40.000	7,7%
Communicatieplan		
Programmabrochure	€ 3.500	0,7%
Website	€ 3.000	0,6%
Publieksbijeenkomsten, excursies, etc.	€ 15.000	2,9%
Nieuwsbrief	€ 3.500	0,7%
Persactiviteiten	€ 2.000	0,4%
Populair jaarverslag	€ 5.000	1%
Totaal	€ 520.000	100%
Dekking		
ELFPO	€ 20.000	3,8%
Provincie Noord-Brabant	€ 250.000	48,1%
Waterschap De Dommel + 6 gemeenten	€ 250.000	48,1%
Totaal	€ 520.000	100%

6.2 Dekkingsplan

Het subsidiebudget van € 2.416.44 wordt voor 80% gefinancierd uit EU-middelen, voor 10% uit provinciale bijdrage en voor de resterende 10% uit bijdragen van de betrokken gemeenten en waterschappen. De 6 gemeenten in het gebied en het Waterschap De Dommel hebben toegezegd in gelijke delen de resterende 10% bij te dragen in het subsidiebudget.

Op projectniveau is er geen sprake van verplichte publieke cofinanciering. De cofinanciering op projectniveau kan bestaan uit publieke en/of private bijdragen. In de begroting houden wij rekening met een private bijdrage van ca. 30% van de projectcofinanciering.

Het verwerven van de cofinanciering is de verantwoordelijkheid van de projectindienaar. Dit betekent dat steunaanvragen alleen toegekend kunnen worden indien er uitzicht op afdoende cofinanciering aanwezig is.

DEEL II Reglement

7. Werkwijze LAG, beoordeling, monitoren en effectmeting evaluatie

7.1 Werkwijze en verantwoording LAG

7.1.1 Vergaderingen

De LAG komt ten minste twee keer per jaar in vergadering bijeen en verder zo vaak de voorzitter dit nodig acht. Het beoordelen van de binnengekomen aanvragen vormt dan ook het belangrijkste punt op de agenda van een LAG-vergadering. In de aanloop naar een vergadering stelt de secretaris samen met de voorzitter een concept-agenda op en verspreidt deze onder de overige LAG-leden voor aanvullingen.

Voordat een aanvraag ingediend en beoordeeld wordt, is er al op meerdere momenten contact geweest met de initiatiefnemer(s). Zodra de aanvraag positief beschikt is, neemt de secretaris contact op met de initiatiefnemer om de beschikking door te nemen. Hiervoor wordt ook een handleiding aan de initiatiefnemer aangereikt, zodat de uitvoering, rapportages en verantwoording op een goede manier kunnen worden voorbereid.

7.1.2 Transparantie en verantwoording

De LAG legt op twee manieren verantwoording af m.b.t. de uitvoering van de LOS en de selectie van aanvragen:

1. Middels publicatie van een jaarverslag: hierin wordt verslag gedaan van de vier indieningsrondes (wijze van organisatie, communicatie en indieners), gerapporteerd over de beoordeling- en selectieprocedures en de uitkomsten daarvan. Ook wordt de stand van zaken weergegeven van de in voorgaande jaren geselecteerde projecten en behaalde resultaten. Verder wordt aangegeven hoe deze zich verhouden tot doelstellingen van het programma als geheel. Tenslotte wordt verslag gedaan van de ondernomen activiteiten op het gebied van deskundigheidsbevordering, communicatie, kennisdeling en netwerkvorming;
2. Door middel van informatieverstrekking op de eigen website: er wordt verslag gedaan van de LAG-vergaderingen en van elk goedgekeurd project wordt op een aparte projectpagina informatie gegeven.

7.2 Werkwijze van opstellen en plafond bepalen

Vanaf de start van het programma wordt gekozen voor een doorlopende openstelling. Dit houdt in dat subsidieaanvragen doorlopend kunnen worden ingediend. Om in de eerstvolgende LAG vergadering door de LAG beoordeeld te worden, moeten aanvragen op of voor vier vaste data in het jaar worden ingediend. Dit wordt in het openstellingsbesluit vastgelegd.

Een doorlopende openstelling houdt ook in dat het subsidieplafond bestaat uit het totale budget dat voor de hele periode (tot en met 31 december 2027) beschikbaar is voor projecten. Wel worden er twee deelplafonds aangehouden: een voor de kleine projecten en een voor de grote projecten.

Aanvragen die bij de beoordeling door de LAG het minimumaantal punten behalen, worden door de LAG geselecteerd voor een bijdrage.

De LAG gaat onmiddellijk na goedkeuring van de LOS aan de slag om in overleg met de Provincie Noord-Brabant en Stimulus de tekst van het Openstellingsbesluit voor te bereiden. Vervolgens wordt de provincie verzocht om het Openstellingsbesluit te publiceren in het Provinciaal Blad.

Tijdens de jaarlijkse evaluatie van het programma, bekijkt de LAG of er aanleiding is om het Openstellingsbesluit op onderdelen aan te passen.

7.3 Selectiecriteria en selectieprocedure

7.3.1 Procedure

Uitgangspunten:

- Op de meest efficiënte en doelmatige, maar tegelijkertijd open en transparante wijze komen tot de selectie van goede, "LEADER-waardige" projecten.
- Te allen tijde voorkomen van (de schijn van) belangenverstremgeling.
- Waar we niet aan bijdragen:
 - Als een initiatief niet wordt gedragen door een collectief samenwerkingsverband van bewoners van het gebied

- Als een initiatief geen rekening houdt met de uitgangspunten van het verduurzamingsmodel
- Als een initiatief geen verdienpotentieel heeft
- Als een initiatief niet voldoet aan de Europese voorwaarden met betrekking tot genderneutraliteit en inclusiviteit.

De LAG leden tekenen voor de startdatum van de openstelling een geheimhoudingsverklaring, waarin zij uitdrukkelijk verklaren geen informatie in de projectdossiers voor eigen voordeel zullen gebruiken of aan derden ter beschikking zullen stellen.

De LAG kan de indiener van een subsidieaanvraag in de gelegenheid stellen om het projectvoorstel via een pitch kort te presenteren aan de vergadering.

Na indiening van een aanvraag toetst Stimulus de instapcriteria en maakt een beoordelingsmemo voor de LAG. Met het memo van Stimulus wordt het dossier toegestuurd aan de LAG leden. De LAG leden beoordelen voor de vergadering ieder individueel de ingediende aanvragen en vullen het scoreformulier in. De ingevulde en ondertekende formulieren worden uiterlijk een werkdag voor de LAG-vergadering opgestuurd naar de secretaris.

De scores van de geldige formulieren worden door de secretaris verzameld en door toepassing van de wegingsfactoren wordt voor elk criterium een gemiddelde score berekend. De scores per criterium worden vervolgens bij elkaar opgeteld.

Tijdens de vergadering dient voorafgaand aan de bespreking en selectie van de aanvragen eerst het volgende protocol te worden gevolgd:

- Een LAG-lid dat een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, dient bij de behandeling van deze aanvraag in de LAG-vergadering de vergadering te verlaten. Dit wordt door de secretaris opgenomen in het verslag. Het LAG-lid neemt op geen enkele wijze deel aan overleg, bespreking, oordeelsvorming en besluitvorming t.a.v. deze aanvraag;
- De vraag of een LAG-lid een direct of indirect belang heeft bij de aanvraag, is ter beoordeling van de LAG als geheel, waarbij de voorzitter de beslissende stem heeft. Indien de voorzitter een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, wordt hij/zij bij de behandeling van deze aanvraag tijdelijk als voorzitter vervangen door een ander LAG-lid dat geen direct of indirect belang bij de aanvraag heeft;
- Het aantal LAG-leden dat ter vergadering gerechtigd is een oordeel te geven, dat kan en mag worden meegewogen, moet tenminste 51% bedragen van het totaal aantal LAG-leden; De scores van LAG-leden die niet aanwezig zijn bij de vergadering, maar die wel tijdig en correct het scoreformulier hebben ingediend, worden meegewogen bij de bepaling van de gemiddelde scores;
- Ten hoogste 49% van de ter vergadering aanwezige LAG-leden wiens oordeel kan en mag worden meegewogen, mag bestaan uit vertegenwoordigers van overheids- of semioverheidsinstanties.

Vervolgens presenteert de secretaris aan de LAG-leden per aanvraag een overzicht van alle scores en de gemiddelde scores. Aangegeven wordt ook, indien van toepassing, op welke criteria en/of onderdelen een aanvraag onvoldoende punten ten opzichte van het gestelde minimum heeft behaald. Tijdens de vergadering wordt besproken of er gegronde redenen zijn aan te voeren om scores op bepaalde criteria naar boven of naar beneden bij te stellen.

Indien LAG-leden in meerderheid het eens zijn om een score naar beneden of naar boven bij te stellen, dan wordt zodoende de definitieve score bepaald. Vervolgens wordt aan de hand van deze definitieve score bepaald of een aanvraag al dan niet voldoet aan de minimumvereisten.

Van de beoordeling en de bespreking van de scores door de LAG wordt door de secretaris verslag gemaakt. In het verslag worden ook de gemiddelde scores op elk criterium vermeld. Het verslag wordt langs elektronische weg voorgelegd aan de LAG-leden. Deze hebben maximaal tien werkdagen de tijd om, uitsluitend redactioneel, op het verslag te reageren. Aangedragen redactionele aanpassingen worden in door de secretaris in het verslag verwerkt. Het aldus vastgestelde verslag wordt toegestuurd aan GS.

Voldoet een aanvraag niet aan de minimumvereisten, dan wordt GS gevraagd de aanvraag negatief te beschikken. De aanvrager kan op basis van de beschikking beroep en bezwaar aantekenen. De aanvrager kan er ook voor kiezen om een nieuwe, aangepaste aanvraag in te dienen.

Aanvragen die voldoen aan de minimumvereisten worden doorgestuurd aan GS met het verzoek om de aanvraag positief te beschikken onder voorwaarde van de toetsing van de opgegeven projectkosten op rechtmatigheid en redelijkheid door Stimulus.

Normaliter vindt er dus geen rangschikking van aanvragen plaats, zoals dit bij een reguliere tenderprocedure wel het geval is: aanvragen die voldoen aan de minimumvereisten en minimumscores worden geselecteerd. Hierop zijn twee uitzonderingen mogelijk:

1. Indien er onevenwichtigheid ontstaat in het programma, in geografische spreiding of spreiding over de themalijnen, kan de LAG besluiten om een of meerdere tenders uit te schrijven met specifieke selectiecriteria gericht op het realiseren van de beschreven programmadoelen;
2. Wanneer er aan het eind van het programma meer aanvragen worden ingediend, die voldoen aan de minimumvereisten, dan er nog aan beschikbaar budget resteert om alle aanvragen volledig te kunnen honoreren. In die situatie zal de LAG de definitieve scores van alle aanvragen, op volgorde van hoogste naar laagste totaalscore, rangschikken. Het nog resterende budget wordt toegewezen aan de aanvragen met de hoogste score.

7.3.2 Selectiecriteria

In zijn algemeenheid geldt dat bij de beoordeling van alle aanvragen er drie sets van beoordelingscriteria worden gebruikt:

1. Inhoudelijke criteria die voortvloeien uit de thema's en doelen van de LOS, d.w.z. de bijdrage aan één of meer van de geformuleerde doelstellingen en outputindicatoren (mate van effectiviteit);
2. De LEADER criteria;
3. De kwaliteit van de aanvraag en de aanvrager.

Ad 1

De bijdrage aan de overall doelstelling – het versterken van de ontwikkelingskracht van de eigen gemeenschap - komt tot uiting in:

- Het verduurzamend, collectief en lokaal karakter van het initiatief;
- Lokale expertise die beschikbaar wordt gesteld aan nieuwe te ontwikkelen initiatieven;
- Bijdrage aan de structurele beschikbaarheid van deze kennis en expertise;
- De specifieke bijdrage van het initiatief aan tenminste een van de drie thematische ontwikkelingslijnen, zoals beschreven in hoofdstuk 3: 1) sociaal-ruimtelijke versterking; 2) sociaal-economische versterking en 3) sociaal-maatschappelijke versterking.
- De wijze waarop er aandacht wordt besteed aan gendergelijkheid en sociale inclusie.

Ad 2

De LEADER-criteria houden in dat in de aanvragen de zes basisprincipes van de LEADER-aanpak in voldoende mate worden toegepast. Deze zes basisprincipes van LEADER zijn:

1. Bottom-up werkwijze;
2. Gebiedsgerichte benadering;
3. Bevorderen van samenwerking tussen de gebiedsactoren;
4. Versterken van duurzame netwerken in het gebied;
5. Integrale of multisectorale aanpak;
6. Voorbeeldwerking.

Ad 3

Hierbij worden aspecten beoordeeld en gewogen als de algehele kwaliteit van de aanvraag, de kennis en ervaring die nodig is om het project op een goede manier uit te kunnen voeren, de haalbaarheid en tijdige uitvoerbaarheid en de kosten in relatie tot de verwachte resultaten.

- Duidelijke projectaanpak;
- Voldoende krachtige projectorganisatie;
- Aandacht voor streven naar volhoudbaar toekomstperspectief;
- Uitzicht op voldoende draagvlak in de gemeenschap.

De LAG zal bepaalde criteria een zwaarder gewicht meegeven, b.v. voor de grote projecten zal een criterium als concrete, meetbare bijdrage aan de regionale ontwikkelkracht een hogere wegingsfactor krijgen, net als typische LEADER-criteria, zoals het bottom-up gehalte.

De LAG streeft naar een evenwichtige spreiding van projecten en middelen over de 3 inhoudelijke thema's en de regio. Bij een onevenwichtige ontwikkeling kan de LAG extra aanjaagacties ontwikkelen en behoort een gerichte openstelling tot de mogelijkheden.

In Bijlage V is een voorbeeld opgenomen van het beoordelingsformulier. Zodra de LAG formeel is ingesteld en vooruitlopend op de invulling van de tekst van het Openstellingsbesluit zal de LAG op basis hiervan komen tot een nadere invulling en concretisering van de criteria en tot het bepalen van de wegingsfactor voor elk criterium en de minimumscores.

7.3.3 Steunbedragen en steunpercentages

Behalve het op bovenbeschreven wijze beoordelen van de aanvragen, stelt de LAG ook de steunbedragen en steunpercentages vast. Zoals in Hoofdstuk 4 en 6 al is aangegeven, gaat het bij de eerste categorie aanvragen om het toekennen van relatieve kleine steunbedragen (minder dan € 25.000) aan initiatieven die in potentie kansrijk kunnen zijn, maar waarvoor eerst nog zaken moeten worden uitgezocht of op haalbaarheid onderzocht voordat een volledig uitgewerkt plan, inclusief investeringsbegroting en businessplan kan worden ontwikkeld. Het steunpercentage voor deze categorie aanvragen bedraagt 80%, mits er geen investeringskosten zijn opgenomen in de subsidiabele kosten. Indien er wel sprake is van investeringskosten, dan gelden voor dat gedeelte van de subsidiabele kosten de subsidiepercentages en subsidievoorwaarden conform de voorgeschreven interventietypes voor investeringen.

Door voor kleinere projecten een maximum steunbedrag van € 25.000 te hanteren vallen zij binnen de voorwaarden van RUS 1 en kunnen dienovereenkomstig met een lichte toets gelijk worden afgedaan. De LAG stelt wel als verplichting dat de aanvrager de resultaten van het projecten publiek maakt en actief deelt in het gebied. In combinatie met de mogelijkheid om bij de start van de uitvoering aanspraak te maken op een voorschot van 50% van de verleende subsidie, wordt hiermee de uitvoerbaarheid van het programma bevorderd.

Voor de grotere projecten (vanaf € 25.000 euro subsidie) blijft het reguliere regime van financiële verantwoording van kracht. Wel krijgen alle aanvragen de mogelijkheid om gebruik te maken van een van de twee Vereenvoudigde Kosten Opties, Berekening Personeelskosten en Berekening Totale Overige Kosten.

7.3.4 Rol van de LAG tijdens de uitvoering van projecten

Ook nadat een aanvraag verleend is, heeft de LAG nog een rol tijdens de uitvoering. De secretaris volgt de uitvoering van het project en is beschikbaar voor ondersteuning bij communicatie en kennisdeling.

Maar de LAG als geheel heeft gedurende de uitvoering ook een formele rol. Dit is met name het geval wanneer de initiatiefnemer aangeeft dat er (mogelijk) belangrijke wijzigingen gaan optreden in de uitvoering of in de beoogde resultaten. In die gevallen kan de LAG besluiten tot een volledige herbeoordeling van het project op basis van de voorgestelde wijzigingen. Als de herbeoordeling leidt tot een dusdanig lagere score, dat een of meer van de gestelde minimumscores niet worden behaald, kan de LAG besluiten om GS te verzoeken de subsidieverlening alsnog in te trekken dan wel lager vast te stellen.

7.4 Monitoring, evaluatie en effectmeting

Monitoring en effectmeting begint bij het aan de voorkant scherp definiëren en afbakenen van de doelen, resultaten en indicatoren van het eigen programma, zoals weergegeven in Hoofdstuk 3. Stap 2 is om bij de subsidieaanvragen in overleg met de initiatiefnemers de doelen, resultaten en indicatoren van ieder project zo helder en eenduidig mogelijk te bepalen. Stap 3 is het organiseren van de projectgewijze monitoring, zoals in de vorige paragraaf beschreven. Dit is een samenspel van Stimulus, Provincie, secretaris en projectinitiatiefnemers.

Op het niveau van de LOS als geheel heeft de voltallige LAG de taak om erop toe te zien dat het geheel aan geselecteerde aanvragen leidt tot realisatie van de geformuleerde doelstellingen en indicatoren en uitputting van de beschikbare middelen. In elke vergadering van LAG zorgt de secretaris voor een overzicht van de geselecteerde aanvragen, de stand van de uitvoering, de beoogde en de behaalde resultaten en de stand van uitputting van het budget.

Input voor deze rapportage komt uit de voortgangsrapportages van de projecten, de verlenings- en vaststellingsbeschikkingen. Deze periodieke rapportages vormen ook weer de basis voor de jaarverslagen.

Aan de hand van het jaarverslag evalueert de LAG jaarlijks de voortgang in de realisatie van de doelen, resultaten en indicatoren en uitputting van de beschikbare middelen. Dit moment wordt ook gebruikt om te reflecteren op de gebruikte werkprocessen en -methoden, het functioneren van de LAG en de coördinator, de communicatie naar het gebied en de werkrelatie en communicatie tussen en met Provincie en Stimulus: leiden de gekozen werkwijzen, de ingezette communicatie- en activeringsmiddelen en de manier waarop aanvragen zijn geselecteerd en beoordeeld tot de meest efficiënte en effectieve uitvoering van het programma en tot de beoogde resultaten?

Als daar aanleiding toe is, zullen op onderdelen verbeteringen worden doorgevoerd.

Omdat Kempenland-West een nieuw LEADER gebied is met een volledig nieuwe samenstelling van de LAG, en een nieuwe werkwijze, zal de LAG, liefst voor de start van de openstelling, binnen het LEADER Netwerk Nederland (LNN) onderzoeken of het mogelijk is om een bezoek te brengen aan een collega-LAG waar al langer ervaring is met de LEADER-werkwijze. Verder zal halverwege het programma (2025) een mid-term evaluatie worden uitgevoerd. Tenslotte zal een eindevaluatie worden georganiseerd.

Omdat op landelijk niveau evaluaties worden opgezet en uitbesteed zal de LAG geen eigenstandige externe evaluatie laten uitvoeren, maar aansluiten bij de landelijke evaluaties.

BIJLAGE I Deelnemende kernen in de LOS

Gemeente	Kernen behorend tot het gebied	Aantal inwoners 2022
Bergeijk	Bergeijk	8.856
	't Loo	1.578
	De Weebosch	711
	Luyksgestel	3.128
	Riethoven	2.462
	Westerhoven	2.144
Bladel	Bladel	10.220
	Casteren	1.010
	Hoogeloon	2.215
	Hapert	5.155
	Dalem	115
	Netersel	865
Eersel	Eersel	9.585
	Duizel	1.860
	Knegsel	1.305
	Steensel	1.350
	Vessem	2.190
	Wintelre	1.875
Hilvarenbeek	Hilvarenbeek	8.495
	Esbeek	1.230
	Diessen	3.370
	Haghorst	815
	Baarschot	265
	Biest-Houthakker	870
Oirschot	Middelbeers	2.770
	Oostelbeers	1.220
	Westelbeers	965
Reusel-De Mierden	Hooge Mierde	1.670
	Lage Mierde	1.845
	Hulsel	825
	Reusel	8.390
Totaal		89.354

Bron: CBS

BIJLAGE II Samenstelling LAG Kempenland-West

Representant	Naam	Functie
Bewoners		
Sociaal ruimtelijk	Jan Denissen	Voorzitter landcoöperatie Dal van de Kleine Beerze; secretaris Natuur-Netwerk
Fysiek ruimtelijk	Jan Rots	Bosbouwer bij Bosgroep Zuid
	Michiel Bruurs	Medewerker Brabants Landschap; zoon fam. Bruurs initiatief Den Elshorst
Sociaal economisch	Jan van de Broek	Biologische boer 't Schop; betrokken bij allerlei bio-netwerken Noord-Brabant; deelnemer Natuurboeren de Hilver
	Lieke van Loon	Directeur Werken in de Kempen
Fysiek economisch	Hans Huijbers	Melkveehouder; uitbater Nachtegaalhoeve; voormalig bestuurder ZLTO-LTO
	Marielle Vervest	Melkstrateeg
Sociaal maatschappelijk	Dorien Vervest	Projectleider Summa
	Annemiek van de Sande	Eigenaar zorgboerderij
Fysiek maatschappelijk	Chris Theuws	Directeur-bestuurder WSZ
Publiek		
Semi-overheid	Wim de Jong	Terreinbeheerder Brabants Landschap
Overheid	Fons d'Haens	Wethouder Bladel
	Joep van de Ven	Wethouder Oirschot
	Bas Peeters	Dagelijks Bestuur Waterschap de Dommel
Voorzitter (onafhankelijk)	Lambert van Nistelrooij	Politicus EU; netwerk Smart Villages
Agendalid	Peter Ramakers	Procesmanager Ondersteuningsnetwerk Transitie Buitengebied

BIJLAGE III Deelnemers Collectievenoverleg

13 februari 2023 collectievenavond

Meejzunzessen (of meer)

Coöperatie Haghorst

Coöperatie Esbeek

Hilverportal; Zeskernenvervoer

Coöperatie Biest-Houthakker

GGA Kempenland-West / ZLTO De Hilver

Hilverstroom

Platform Wonen Hilvarenbeek / Hilvereuro

Ver. Natuurboeren De Hilver

Regionaal Development EU

Gemeente Hilvarenbeek

Tussenheid Stuurgroep

Tussenheid verbinder

Tussenheid projectondersteuning

Ad Ansems, Cees Schoenmakers

Wim Blankers, Jan van Doormaal

Han Bolijn, Piet Verhoeven

Ruud Groenendijk

Anne-Marie Holthausen, Marian van Lieshout,

Leran Parren, Pierre van Oort

Frans Paulissen, Bart Rijnen

Jos Römgens

Ad van de Wouw

Jan van de Broek

Lambert van Nistelrooij

Evert Weyts (burgemeester), Piet Machielsen
(wethouder), Monique van Bavel

Sjors van der Hoeven (voorzitter) Sandra

Vermeer, Wiet van Meel

Brigit Moonen, Kees Naaijken

Maya van Prooyen

23 mei 2022 collectievenavond

Coöperatie Biest-Houtakker

Coöperatie Haghorst

Wij-Wel Diessen

Coöperatie Esbeek

Bibliotheek Midden-Brabant

Rabobank Hart van Brabant

Ondernemend Hilvarenbeek

Natuurboeren De Hilver

Den Elshorst

Hilverstroom

Stg. Akkermolen

Hilverportal / zeskernenvervoer

Hilvarenbeek Smart Village-

Gemeente Hilvarenbeek

Tussenheid Hilvarenbeek

Anne-Marie Holthausen

Jan van Doormaal, John van Dijck

Jac Linnemans, Ben Hagenberg

Piet Verhoeven, Han Bolijn

Kris Roemers

Rob van de Put

Marjolein Pael, Jos van Bussel

René van Diessen

Marcel de Rooij

Jan van den Broek

Ben Bruurs

Wim Lemmens, Milko Huijben

Marcel Berkel

Ruud Groenendijk

Frank Boss

Evert Weyts (burgemeester), Jenny Schrauwen

Anja van de Westelaken, Jeske van Dommelen

Frank Jansen (gemeentesecretaris), Monique
van Bavel

Sjors van der Hoeven (voorzitter), Wiet van
Meel, Sandra Vermeer, Peter Spijkers, Brigit
Moonen

BIJLAGE IV Voorbeeldprojecten

Van de talloze voorbeelden noemen wij er slechts enkele:

- Levende Beerze www.levendebeerze.nl
- Zorgcoöperatie Hogeloon www.zorgcooperatie.nl
- Dorpscafé Schuttershof Esbeek www.cafeschuttershof.nl
- Coöperatie Hilverstroom www.hilverstroom.nl
- Natuurboeren De Hilver www.hilverboeren.nl
- Dorpsraad Oostelbeers www.dorpsraadoostelbeers.nl
- Dorpspark De Groene Long www.groenelongbladel.nl
- Zelfoogstuinderij het Groene Goud <https://groenelongbladel.nl/zelfoogstuinderij/>
- Energielandschap De Kempen www.kempenenergie.nl
- CPO bouwen voor senioren
- <https://www.zelfbouwin nederland.nl/informatie/senioren/algemeen/po-netersel-groot-succes>
- Lokaal Openbaar Vervoer, zoals Casters vervoer
[https://wiki.ovinnederland.nl/wiki/Lijn_Buurtbus_Casteren_Kerkstraat - Hapert Markt](https://wiki.ovinnederland.nl/wiki/Lijn_Buurtbus_Casteren_Kerkstraat_-_Hapert_Markt)

BIJLAGE V Voorbeeld beoordelingsformulier

Voorbeeld beoordelings- en scoreformulier kleinere ontwikkelingsprojecten:

A. THEMA'S EN DOELSTELLINGEN	Score	Weging	Minimum	Motivering Score
1 Heeft het project de potentie om bij te dragen aan de brede welvaart positie van de regio?	Score 0 - 5			
2 Heeft de aanvraag betrekking op themalijn verduurzamende sociaal ruimtelijke ontwikkeling?	Score 0 - 5			
3 Heeft de aanvraag betrekking op themalijn verduurzamende sociaal economische stimulans?	Score 0 - 5			
4 Heeft de aanvraag betrekking op themalijn verduurzamende sociaal maatschappelijke verbinding?	Score 0 - 5			
8 Wordt in het project ook onderzoek gedaan naar mogelijk negatieve effecten op mens, plattelands-economie en/of omgeving?	Score 0 - 5			
SUBTOTAAL A.	Minimaal:			

B. INDICATOREN	Score	Motivering Score
1. Aantal personen dat participeert in de, in het kader van de LOS, ondersteunde initiatieven		
2. Aantal personen dat profiteert van advies, opleiding en kennisuitwisseling		
3. Aantal bewoners dat baat heeft bij het ondersteunde collectieve bottom-up initiatief		
4. Aantal participerende publiek-private samenwerkingsverbanden		
5. Aantal private bedrijven en/of instellingen dat deelneemt in het initiatief		

C. LEIDENDE CRITERIA UIT DE RICHTSNOEREN LEADER	Score	Weging	Minimum	Motivering Score
1 Het project heeft een bottom-up aanpak	Score 0 - 5			
2 Het project heeft een experimenteel/innovatief karakter	Score 0 - 5			
3 Er is sprake van samenwerking	Score 0 - 5			
4 Er is sprake van een integrale/multisectorale aanpak	Score 0 - 5			
SUBTOTAAL C.	Minimaal:			

D. KWALITEITSTOETS	Score	Weging	Minimum	Motivering Score
1 Algemene indruk projectidee en aanvrager	Score 0 - 5			
2 Is de organisatiestructuur duidelijk beschreven? Zijn verantwoordelijkheden tussen betrokken partijen en personen helder beschreven en voldoende afgebakend?	Score 0 - 5			
3 Is er voldoende zicht op de uitvoerbaarheid?	Score 0 - 5			
4 Is voldoende beschreven hoe de resultaten publiek worden gemaakt?	Score 0 - 5			
SUBTOTAAL D.	Minimaal:			

Voorbeeld beoordelings- en scoreformulier grotere dragende projecten:

A. THEMA'S EN DOELSTELLINGEN	Score	Weging	Minimum	Motivering Score
1 Draagt het project bij aan de algemene doelstelling: duurzaam en structureel versterking van de eigen ontwikkelkracht van de regio? Is de bijdrage aan versterking van de ontwikkelkracht helder beschreven in de projectactiviteiten	Score 0 - 5			
2 Draagt het project bij aan de algemene doelstelling: duurzaam en structureel versterken van de brede welvaart positie van het gebied? Is de bijdrage aan versterking van de brede welvaart gekwantificeerd en onderbouwd in termen van economische spin off?	Score 0 - 5			
3 Wordt bijgedragen aan de doelstelling van themalijn verduurzamende sociaal ruimtelijke ontwikkeling? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	Score 0 - 5			
4 Wordt bijgedragen aan de doelstelling van themalijn verduurzamende sociaal economische stimulans? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	Score 0 - 5			
4 Wordt bijgedragen aan de doelstelling van themalijn verduurzamende sociaal maatschappelijke verbinding? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	Score 0 - 5			
5 Heeft het project de potentie om bij te dragen aan de matiging van en aanpassing aan klimaatverandering in het gebied? Is die potentie	Score 0 - 5			
6 Heeft het project de potentie om bij te dragen aan de matiging van en aanpassing aan de duurzame ontwikkeling en het efficiënte beheer van natuurlijke hulpbronnen in het gebied?	Score 0 - 5			
7 Heeft het project de potentie om bij te dragen aan de het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies in het gebied?	Score 0 - 5			
8 Wordt in het project ook onderzoek gedaan naar mogelijk negatieve effecten op mens, plattelands-economie en/of omgeving?	Score 0 - 5			
5 Wordt bijgedragen aan thema X? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	Score 0 - 5			
6 Kent het project ook negatieve effecten op mens, plattelandseconomie en/of omgeving en zo ja, worden afdoende maatregelen getroffen om deze negatieve effecten te compenseren?	Score 0 - 5			
SUBTOTAAL A.	Minimaal:			

B. INDICATOREN	Score	Motivering Score
6. Aantal ondersteunde smart-village strategieën (GLB R40)		
7. Bijdrage aan aandeel plattelandsbevolking dat betere toegang geniet tot diensten en infrastructuur		

8. Bijdrage aan het aantal participerende initiatieven in themalijn sociaal-ruimtelijk		
9. Bijdrage aan het aantal participerende initiatieven in themalijn sociaal-economisch		
10. Bijdrage aan het aantal participerende initiatieven in themalijn sociaal-maatschappelijk		
11. Bijdrage aan het aantal personen dat onder ondersteunde projecten voor sociale inclusie valt		
12. Bijdrage aan het aantal personen dat participeert in de, in het kader van de LOS, ondersteunde initiatieven		
13. Bijdrage aan het aantal personen dat profiteert van advies, opleiding en kennisuitwisseling		
14. Bijdragen aan het aantal bewoners dat baat heeft bij de ondersteunde collectieve bottom-up initiatieven		
15. Bijdrage aan het aantal participerende publiek-private samenwerkingsverbanden		
16. Bijdrage aan het aantal private bedrijven en/of instellingen dat deelneemt in de participerende initiatieven		

C. LEIDENDE CRITERIA UIT DE RICHTSNOEREN LEADER	Score	Weging	Minimum	Motivering Score
1 Het project heeft een bottom-up aanpak	Score 0 - 5			
2 Het project heeft een experimenteel/innovatief karakter	Score 0 - 5			
3 Het project heeft een voorbeeldfunctie en overdraagbare resultaten	Score 0 - 5			
4 Er is sprake van samenwerking	Score 0 - 5			
5 Er is sprake van een integrale/multisectorale aanpak	Score 0 - 5			
SUBTOTAAL C.	Minimum:			

D. KWALITEITSTOETS	Score	Weging	Minimum	Motivering Score
1 Algemene indruk projectidee en aanvrager	Score 0 tot 5			
2 Heeft het project een realistische doelstelling, d.w.z. mag verwacht worden dat met de beschikbare middelen, kennis en tijd de beoogde resultaten worden bereikt?	Score 0 tot 5			
3 Is de organisatiestructuur duidelijk beschreven? Zijn verantwoordelijkheden tussen betrokken partijen en personen helder beschreven en voldoende afgebakend?	Score 0 tot 5			
4 Is er voldoende zicht op de uitvoerbaarheid? Zijn de benodigde vergunningen al afgegeven, is de financiering rond, kan tijdig beschikt worden over de mensen en middelen die nodig zijn voor de uitvoering? Is de planning haalbaar en realistisch?	Score 0 tot 5			
5 Is er voldoende aantoonbare expertise aanwezig bij de aanvrager, bijvoorbeeld aan de hand van CVs of voorbeelden van eerdere ervaringen?	Score 0 tot 5			
6 Levert het project 'waar voor zijn geld', d.w.z. staan de resultaten in verhouding tot de investeringen in tijd, geld en arbeid?	Score 0 tot 5			

7 Is de continuïteit van de resultaten gewaarborgd, bijvoorbeeld middels een meerjarig exploitatiebegroting en/of beheerplan?	Score 0 tot 5			
SUBTOTAAL D.	Minimum:			